

TAHIR DIZDARI

HUAZIME ORIENTALIZMASH NË SHQIPET

dad-i m. Në Tiranë me rrethe, ma së forti me vështrim metaf. «*c'ia nxore dadin*» (tur. tadini çikardin), kur flet kush jashtë caqeve t'arsyes., kur shet mend, kur e tepron në bisedë a punë të pangjashme. «*I duel dadi*», s'i ngeli yndyrë. Por në Elbasan edhe me kuptimin konkret të shijes: *gjellë pa pikë dade*, pa shije, pa mylmesë.

Tur. t at (por në rasë lakimi me sonorizim të dentalit fundorë) «shije, andë, amzë; gusto; ambelsim» (Sami 857).

daballhâne fj. plk. 1. Shkod., thuhet kur shkryhen gjellënat pa masë nepër shtëpi; kur ndonji mysafir i paftuem vjen e shtron postin për të bujtë gjatë: *s'e kam shtëpinë daballhâne; s'kena ngrehë daballhâne*. 2. Në katunde të Tiranës, turma të ftuemish pa kriter në një darsëm: *në vend qi pat për të bâ një darkë të hishme, bâni daballhâne*. Kështu thuhet dhe për ndonji rasë kur mbështielien gjithfarë nje-rëzish.

Në kamuset s'po gjejë gja koresponduese. Të vete mendja për *daull-hanë* (= vend i muzikës, i lodrës), për *tablla-hanë* (= vend i tavllave, me të cilat barten gjellët). Cfr. dhe sekr. *dabulana* «turska glasba» (= muzikë turke), *dabulana* dhe *dambulhana* «turska muzika pratnja» (Esih, 39,40).

dagëndis fol. vep. E ka fjalor'i Leotti-t 94 «spargere (= me përdërdhë): i përmbloodhi në një vëllim vjersha të dagëndisura nepër fletore».

Në tur. *dagitmak* fol. vep. dhe *daginmak* ref. «me, dhe me u shpërnda, me u shkapërdërdhë» (Sami 864).

dahà adv. «ma tepër, aq ma fort, edhe ma». *Unë i tham mos e përsërit ma fajin, ai dahà ma zi*. «Kur udhëheqja e Partisë nuk e ka kuptuar drejt këtë problem të rëndësishëm, kuptohet që çështja e aktivëve të Partisë është dahà më e dobët». (nga raporti i shokut Enver Hoxha në Kong. e II-të të P.P.SH.). E ka këtë fjalë dhe fjalorthi i «Përrrallave pop. shqiptare».

Në tur. letrare *dahà* (në të saktën *dahi*, dhe zanafilltas *taki*) me kuptimin e sipërm si në shqip. (Sami 636).

dàhël fj. plk. Shkod. qytet, me bâ *dàhël*: me marrë kend nepër gojë, me shpërrallve tjetrin; sin. gibe. *Ai ban dàhël dyrnjanë*, shpërrallon gjithkend. N'Ulqin me asim. ë: *y dàhyl: mos me ba dàhyl kend*, mos me marrë nepër gojë mbas sysh.

Tur. nga ar. *dàhl* «pjesëmarrje, të ndërhyem, të përziem: s'kam *dahël* në këtë punë; ndikesë; kundreshti» (Sami 603).

dahil fj. plk. Katunde të Tiranës edhe sot e kësaj dite: *kam ra dahil me këtë njeri*, gjallë e ngushtë, dangall. *Si ràsh dahil m'acà dite...*

Në tur., nga ar. *da hil*, veprues i të sipërmes *dahl* «që hyn, që gjindet mbrendë; asistues; që ban pjesë, që përfshihet etj.» (Sami 596).

dai-ja m. Veri: burrë, trim; dorëdhanë, bujar, mikpritës; sokol, kreshnik, dakol; zemërmadh. *Daija* i dheut, burrë katërqindsh¹⁾. Pvb. «*e para e fëmive, e dyta e daive*». «*Dai qorr, pa gjâ n'oborr*» (Shk.). «*Si muça mbas daish*» (Kosovë). «*Udha e mbarë krushq e dai*. — *Se m'ka ardhun fati i ri!*» (nga kanga e Aga Imerit). «*Ç'jânë kto gjâmë qi na bjen era?* — Luftë po bájne Rugova e Peja. — Peja e vogël, Peja e shkretë, — Shum *dai na kan met' n'Rekë*» (nga luftat me Mal të Zi, Kosovë 1878). 3. Miklosich (Tü. El. I 44) e kujton nga ar. *da'i* «Anrufende» (= thirës, lutës)²⁾. 4. Ke G. Meyer 58, *dai* m. «*djaloc i fortë, hajdut*», adj. «*i vlefshëm, trim, guximtar*» nga tur, *dahi* «*dinak, i zoti, i rafinuem*». Ma poshtë po për shqipen *dahi* «*i gjallë, i shkathtë*». Përkueshëm me trajtën në tur., ar. *dahi* (veprues i *deha*, me aspiraten e thjeshtë he të shkrojnave arabe), do të thotë: njeri i pajisun me një zgjuetsi dhe inteligjencë të jashtzakonshme, i veçant'i shekullit, i rrall'i epokës» (Sami 601)³⁾. 5. Për sekr. ke Esih 39, *daija* «*kundreshtar, pretendent*», por poaty dhe *dahija* «*njeri që shjten në dorë pushtetin, njeri që i përket pushteti*». Për këtë të fundit bjen tur. *daglli* (?) «*malsuer*». Por ke Bakotiq 159 *dahija* (me epentezë të -h- ndoshta, për të zhdukë hiatin), nga tur. *daija*(?) me kuptim «*turk i aratisun, kaçak, hajdut etj.*».

Në tur. *dayi* (zbutë nga çagat. *tagai*), posë veshtrimit «*dajë, b) kapidan, kreu i një anije; c) dau i oxhakut: oficer n'organizatën*

1) Qytetari shkodran tradicionlisht e ka për zakon që kur don t'i bzajë një malsori, të cilin nuk e njef për s'afërmi, si për sajdi i drejtohet me «*o dai*», dhe në marrëdhanie: «*po, jo, morë dai*», njashtu sikurse malsores «*o fisnike*».

2) *da'i* n'arab. asht veprues i *du'â* «*lutje, invokim, etj.*» (sh. dua, duva në këtë fjalor), kështu me kuptimin e atij që lutet, lutës, invokues, duaxhi. Me art arab *ed-da'i* (asim. nga *el-da'i*), asht një term që kanë pasë përdorë — në fund të shkresave e korespondencës sidomos klasa e ylemave (hoxhallarëve dijetar), në vend të *bendenzît* që përdorëshin të tjerët. Historikisht: në gjysmën e parë të shek. VIII., prej stërnipve r'Abasit (ungj i Profetit, nepër të cilin do të delte në skenë të sundimit dhe të halifatit dinastija e Abasidvet) dhe të një pjese të vogël nga parsija arabe që kishin ngulë në Horasan T'Iranit, kanë qenë ba shumë konspiracione kundra dinastisë sunduese t'Omajadvet (Emevivet) me qendër në Damask. Asokohe, shumë misjonarë të zotët të kësaj natyre agjitacioni, mbiemnoheshin *da'i* «*thirës, ftues*». Kjo kategori misjonarësh të renduem e me hjerarki, tue marrë anën e pretenduesve legjitim të trashëgimit të sundimit në Horasan, si dhe të grumbullit të të pakënaqunve (embrione këta të kryengritjes së madhe, që mbas pak do të zbërthenet e të përfundonte me rrëzimin e dinastisë së Damaskut) mblihdshin kontribute ndër partizan, tue propagandue e cytë gjithandej për të ia arritë qëllimit.

3) Në letërsinë turko-osmane, *dahi*, përdoret ma së forti si epitet për njerëz të mëdhaj e genial të kohës, kështu s'asht gja komune për dokedo. Me epentezë të një guturali (ndoshta për të iu shtemang hiatit në *dai*, si ç'mund të ketë ngja dhe në serbo-kroatishtet që u përmend sipër), dyshoj si për veshtrimet në shqipet ashtu edhe n'ata për gjuhën huazuese si ç'përmbahet ke Meyer e mandej edhe ke Leotti 94, ku posë tjerash edhe «*predone, bandito, brigante*» (?), Në lidhje me burimin *dayi* të turkishtes, vlen për tu pasë para sysh dhe kompozita *kaba-dayi* «*njeri që shet trimni*» (për shqipen sh. *kapadai* në këtë fjalor), përbamë nga *kabâ* «*trashaman*», dhe *dayi* që u shpiegue me nalt.

e jeniçerëvet; ç) titull sundimtar në viset berbere (Algjeri, Tunizi) në kohën e sundimit osman (në gjuhët e perëndimit dey) — (Sami 874). 6. Daillàref. Shkod. burrneshë, sokoleshë, fisnike, burraçoçe». me prapashtesën turke të shumsit, -llar, pra shumësi i singularizuem. 7. Daillek-u m. (turk. dayilik) Shk. bujari, burrni, mikpritje. *Daillekun*, s'ia hjek gja, i shkon për fis. Edhe në sekr. *dahijnski*, *dahiluk* (Mikl. Esih).

daj, dajm adv. Veri (me konsonatizim të palatinës për t'i ikë hiatit), *dajmà* Gjinok.; *daimas* (A. G. Valentini): gjithmonë, nga-herë, gjithnji, përherë, prore, vijanos. Edhe ke Meyer «immer». *E mban daj në gji letrën që i ka çue i biri*. Në Pukë: *sikur daj, si ngahera. Daj e ka pasë zakon me punue mirë. Un daj i mihi dy heresh arat. Vjen daj për me bujtë tu na.* «Qyqja û, o Gjokë, për ty — Me ksulë o m'njânin sy, — *Daj Vermoshit m'i ke pri*» (nga një vajtim në Kelmend). «*Daima jemi në firak.* — Ne s'i ndahemi kurbetit. — *Sikur kemi ranë gjak.* — *Ikmë prej Vilajetit.* 1).

Tur. nga ar. *daimà*, me të njajtin veshtrim, G. Meyer 59.

dajre-ja f. Veri (edhe këtu me jotizim të — i paratheksore dhe me spostim theksi si zakonisht); *dairè-ja* f. Jugë; dhe në Tiranë me metat. dârje: 1. Vegël e ahengut popullor (për shkoqitje tjera, sh. Fj. gj. shq. 71); sinon. def. Kësaj vegle përgjithësisht i binë gratë, e rrallë e tek ndo'i burrë nepër ahengje. Në fjalorin etim. të Meyer «Handtrommel.» Pvb. «*pa pàre s'luhet dajre*» (Shk.). Gjaza: pup këtu e pup në Shkodër, *me dajre e me lodër*: (bubullima). 2. Kosovë: *me bâ dajre*, me ba dyzen, aheng; shendllëk. «Sulltani Pashën e ka shtërngue — I ka dhënë armë e gjok mejdani — *Me shum dajre* Pashën e përsuell» (nga raps. e Mujit). Ajd. me veshtrim gaztuer: Xhetan Hoti fort i ri — Kishte kâjk'e çeteli, — Kishte féll e lahuri; — *Fort i ri e dajreli*» (Gjurë, Lurë). 3. *Dajrellik* fjplk. (Ndroq): qokë darsmet, synetllikut, fejeset, qethme kalamajsh a gostije të madhe me dyzen e aheng. *Ke akcili pat një dajrellik*: darsëm, Fejesë etj. me aheng. *Pa mos pasë ndoj dajrellik, iu shkrepse për të ngrefë ahengun* (pa mos pasë ndoj qokë). 4. Para 40 vjetësh: zyrë, ofiq. Në kohë të sundimit osman, në Shkod. e ngjeti: *xhibaldajre* (zyra e maleve) *tapidajre* (= zyra e ipotekës); *ixhradajre* (= zyra e përmbarrimit).

Tur. (nga arab.) *dairè* (radik. devr), me veshtrim të veglës muzikore, të zyrës, ofiqit etj., G. Meyer 59, Sekr. *daira* «krug, okruk, skup» (Esih 39), ku dhe dahire, daire, daireta vegla muzikore që u tha; rum. *daerea*, *dairea*, (Mey).

dallàsh adv. Shkod. dhe Shqip. e Mesme me asimilim regres., por në Berat *dolàsh*: 1. Tërthuer, ters, jo mbarë, për së kithi; krahajt (Gaz.). *Na muer puna dallàsh. Më vjen dallàsh*, kjo rrugë. *Mos i merr fjalët dallàsh*, tjetër për tjetër. *I muer dallàsh*, hasi në thue. *E more veshit dallàsh, mos u ngut.* 2. Ke Leotti 123 *dollàk* (?) «deviazione, via indiretta». 3. *Dallàshi*, emën familje në kat. Lundër të Tiranës. 4. *Dallashue* ft. Kosovë: me tërthorzue. «Kadalë trimat kânkân

1) Në Valët e Detit që ep këta vargje, ka një shenim: u lutet atyne që dijnë gjuhët orientale, që t'i këthejnë shqip fjalët turko-osmanishte të përmbajtuna.

shkue — Edhe udhen e kan *dallashue* — Nepër mal kâncan përshekue» (nga raps. e Mujit).

Tur. *dollâsh*, *dollashik* (folja *dollashmâk*), me të njajtin veshtrim.

dalldis fint. 1. Shkod. me u dhanë shumë mbas një njeriu a mbas një gjaje; me tretë në mendime e në kujtime; me u ba jerm: ka dalldisë prej ethesh. 2. Ke Hasan Zyko Kamberi (sh. vargun ke fjala alamet): me u zhytë, me kredhë n'ujë.

Në tur. *dallmâk* (perfekti *dalldi*), po me këto veshtrime dhe të tjera. 3. G. Meyer 59. ka *dallëndi* dhe *tallandi* «Çqetsim, shregulllavjerc», dhe fol. *dallandis* «çqetsoj, mundështoj; lëkundem, kolovitem», nga forma pasive e fol. tur. *dallmâk*, dhe për sa i përket trajtës tosk. me *t-* mund të jetë nepër gr. *τλανατύμαςοι* «me qenë i pavendosun, me ngurrue, me dyshue». Nuk kam dijeni për një formë pasive të foljes *dallmâk* në tur. Ka po *dall-llanmâk* «me u degëzue» nga *dall* «degë», por këta asht tjetër gja. 4. Dalldi-ja f. (Shkod.): të tretun në mendime, në smundje: ekstazë; ke Meyer «Enthusiasmus» dhe ke Weigand, 11, «Begeisterung». *Më ka ra, ma ka këcye, më ka kapë një dalldi.* *E po bani e 'tkcej dalldi — Bregut detit me u baritë.* — *Për me u la, për me u flladitë.*» (Fishta). 5. Dalldisun (i, e) adj. i tretun në mendime, n'ekstazë. 6. Dallduese adj. «*Një marsh krenar mendimesh, ku lart ushtojshin dallduese burijat e shpresës ...*» (K.). 7. Ke Cordignano (shqip-ital. 22), me u *dalldisë* «entusiarmarsi, indorgoglire (?), pavoneggiarsi (?)».

Sekr. dalldisati; rum. dalldisi (Mikl.).

dallfes-i m. Fes me flori a gur të çmueshëm që vejshin në kokë nusët qytetare para 80 vjetësh; mbulesë, stoli kreje e zbukurue-me; kshete (Bashkimi), «Kopfschmuck» (Weig.11). «Siellet vallja rrotull-o, — Ç'po çon era pluhun-o, — Na pluhnoj *dallfësin*-o, moj syzezë» (Shkod.). «Po qan vasha n'buz' t'nji shkâmit — S'kam *dallfes* për natë Bajrâmit» (valle, Shk.).

Kuptimisht, si shumë të tjera, ndoshta edhe kjo fjalë merr tërthuer, sepse në turqisht *dallfës* (= *dall* «çveshun, lakuriq», dhe *fes* «kësulë»);: kësule e thjeshtë, pa çallëm; kauk (Sami 868).

dallgi-ja f. Ndigjue në Dukagjin: «Kur po m'bjen *dallgija* mue, — N'livadh kosen e kam lshue.» Në mos qoftë një kalim i velares -g- në -d- (nga *dalldi*), cfr. tur. *dallgin* «i kredhun në mendime, i dalun vehtjet etj.».

dallkauk-u m. adj. 1. Ai që me qellim përfitimi ban hipokrizi dhe sojtarllëk, tue nepërkambë personalitetin dhe dinjitetin e vet; lajkatar i ndyrë që u kreh bishtin të tjerëve, sidomos të mëdhajve; puthadorë. Deri para 15 vjetësh, (deri diku edhe sot e kësaj dite) fjalë e rendomtë në shprehjet e qytetarëve sidomos: «O i çgryer, i zhyer, i vyer për hu. — Turp-e — ndot — kundërmonjës të krusen mbi gju — *Dallkaukët*, kopukët e turmat pa tru. — Zëmër — krund-e-gërdhu: Hosanna, Barabba!» (Noli). 2. *Dallkaukllëk-u* m. shm. *dallkaukllëqe*: sjellje, punë dallkaukësh.

Me të tana veshtrimet si shqip. tur. *dallkauk*, që literal. do të thotë «kësulë-çveshun, dmth. pa çallmë, pa sarëk».

Sekr. dalkauk; rum. dalcauc (Mik., Lok.).

dam-i m. Libovohë: një farë hajati i mbuluem me pullaz dhe i gelun në njanin krah. Shërben për vendosjen e lopëve gjatë stinës së verës për mrizim.

Në tur. *dam*, përposë veshtrimit të mbulesës së ndërtesës (pullaz, çati etj.). edhe: vend i posaçëm i mbuluem për banesën e bagëtivet; kotec.

damâz-i m. 1. Kalë dem që mbahet për ndërzim. 2. *Damazllëk*, të mbajtnit e një kafshe për ndërzim, *Kët maz, kët dem e kam lanë për damazllëk*.

Tur. *damiz* dhe *damizllik* me të njëjtat veshtrime.

Sekr. *domazluk* «sjeme, kvas, zhivotinja, koja se ostavlja za priplod» (Esih 43); mirëpo ke Bakotiq 193: «kužno gazdinstvo; doma-ginstvo».

damxhik-u m. E ka fjalori shqip-ital. i Cord. 285 «il giuoco della tria» (= loja e ciccicit, e treshit). Tham të jetë nga tur. *damâ* (dhe kjo nga fr. *dames*), me sufik. zvoglues — *xhik*, kështu *dama-xhik*? Në kamuset s'gjeta gja.

— **dan**: sufiks produktiv i persishtes, që *denominon* enen, ânën a mbajtsen e një sendi. Me këtë sufiks në gjuhën tonë kemi këta huazime: *xhyzdan, shamdan, gjyldan* (ba *qylden* në Shkod.), *killapedan, hanedan, bake(r)dan* etj. Sh. këto fjalë në këtë fjalor.

dangallâk-e adj. 1. Përmet, Kolonjë: teveqel, trobe (Shkod.). i randë në trup e sjellje. 2. Gjinok. *dangallaq* (këtu me palatalizim të *k-së* fundore) «njeri shtatmadh e i pagdhendur», ku edhe *dangarâq* «barkic, barkmadh» (E. Çabej, Bulet. Shk. Shoq. 1, 1961 f. 81). Cfr. dhe *dangall-i* m. «njeri me bark të madh, të fryrë» (Fj. gj. shq 73).¹⁾

Në tur. *dangallâk* «njeri trupmadh, kabâh, e me sjellje të randa: njeri i paedukatë» (Sami 871).

— **dar**: temë e prezentit të foljes pers. *dashtân*, që tue iu ngjitur emnave të thjeshtë si mbrapashtesë, trajton mjeshtri, nëpunësi, sundë, komandë. Me këtë trajtim, edhe në gjuhën tonë janë huazue shumë fjalë: *bajrakdar, hazinedar, hisedar, tefterdar, malldar, serdar, hyqymdar, tahsildar, dizdar, sanxhakdar, myhyrdar, bazhdar, hevdar, zylyfdar* etj., e shumta e të cilave i përket së kaluemes. Megjithkëtë që të gjitha përfshihen në këtë fjalor.

darçin-i m. 1. Bimë e Indonezisë, një nga beharnat e njoftun, lëkura e së cilës e thame dhe e pluhnueme, i ep aromë gjellëve, ambëlsinave etj.; kanellë. 2. Ke Meyer 62 edhe trajtat *darçim, dalçim*.

Tur. *tarçin*, nga pers. *darçin* (ndoshta kompozitë nga *daru* «drogë» dhe *çin* «Kina»).

Sekr. *darçin* «vrsta biljke — *Laurus cinnamomum* —; cimët» (Bakotiq 159).

1) Si adv. cfr. kam ngelë, kam mbetë **dangall**, as andej as këndeje, vartas, kam ra ngusht" (Shkod.)

dardagàn-e adj. Shkod. dhe katunde të Tiranës: njeri që s'i qindron gja në shtat, që shkyhet e capërlohet, zhgatrraq, shuflak. Me këtë kuptim edhe në tur. *dardagàn*.

Cfr. sekr. *derdagija* «olupina, stara stvar, troshna strvar, star çovjek». Esih. 41).

darë-a f. 1. Shkod. Peshë e anës së mbraztë ose e imbalazhit, që mandej zbritet prej peshës kompleksive — totale — të gjasë së bleme a të shitun. Si të rrëzojmë, si të zbresim *daren e qypit, të thesit*, të koshit, e për sa të ngelin safi, kryhet pagesa. 2. Meyer 424 tarë, por në Fj. Gj. Shq. 73 dare-ja f.

Tur. *darà*, nga it. *tara*, dhe kjo nga ar. *tarhà*. Së këndejmi huazue dhe gjuhët tjera të Perëndimit. Aty e përfshime dhe rus. *tàra*.

Sekr. *dara* (Bakot. 158); bulg. *dara*; rum. *dara, tara*; gr *tàra*.

darmadakë adv. 1. Shkod. para 25 vjetësh: u danë *darmadakë*, ku ka ra njani s'ka ra tjetri. Të katërt ata vëllazën u danë *darmadakë*: pikë për pikë, asnjani bashkë me tjetrin. 2. *Darmadane*: sa i bëri *darmadane*: iu dha dermen. (Valët e Detit 277).

Tur. *darmà — dagàn* «krejt shregullueshëm, shkapërda-shëm» (Kalekjan 790).

Sekr. *darmadan, darmar*¹⁾ «razbacano, neuredno» (Esih 40).

davèt-i m., kudo, por tash fjalë e vjetrueme. Si në turkisht (nga ar. *dàvèt*), gosti, zifafët.

Na ka grishë, thirë, ftue në davet për nesër mrama. Bani davet të madh në pasi të vajzës. Sonte jemi në davet tek: «Janë mbledhë lulet në davet — Çojnë e thrasin drandofilin» (kangë Shk.).

davranisë, me ... fint. Shkod. tashti e vjetrueme: 1. Me qindrue, me resistue, me bartë, me durue. Ke Miklos. «sich ermannen». *U mundue me i davranisë* së ligës (sëmundjes), por *kje e randë, e këputi. Pat me davranisë* si burrat por iu mbaruen *fyshekët*. 2. Po në Shkod. edhe *davrran* adv., e *çoj davrran*, në darsëm, në gosti etj. s'la gia mangut, gjithçka me bollëk. Cfr. *dafrunga* (Malsi e Madhe) adv. «e ka çue *dafrunga!* me *dafrungë* germ. mit Prunk, a Gepränge, it. pomposamente, con fasto». (Gazulli 104).

Në tur. *davranmàk* fol. si në pikën 1, dhe imperativi i saj *davràn* «qindro (gajret), mbahu! Këtë etimologji ka dhe Çabej, Bulet. Shkenc. Shoq. 1, 1961, 86.

Sekroat. *davran* «drzh'se! ne daj se! (Esih 40). Davranisati se «okrepiti se, operativi se; osloboditi se» (Bakotiq 156).

dë Përdoret ma së forti mbas imperativit si për nxitje, shtytje, forcim, shpejtësi dhe kushtëzim: *bjere dë, shko dë, ik dë, hiqmu qafet dë, mos dë. Po të kje burrë hajde dë, por kur duel një copë grue...*

Në tur. -da, -dë, -tâ -tè, në harmoni vokalike me fjalët që i precedojnë kanë këta funksione: si prep. «në, tek»; adv. «edhë, endë»; si lidhëse «dhe». Në rasën tonë konkrete, unë kisha me krahasue fjalëzen e imperativit dhe konjunktivit të turkishtes *dë, dâ: gjeldë jashâ* (= pa hajde të rrosh); *braktâ gitsin* (= pa lene të shkojë): *çiksin dâ* (pa të dali).

1) Edhe ke Bakotiq 158 *darmar* «britëm, poterë, zhurmë njerëzish, kaos». Këtu tham të ketë vend tur. *tarmar* (pers. *tar -u- mar*) «shpërdamas, shkapërderdhun; shkimë, çfarosë» (Alus 896).

dedè-j m. 1. Titull që u epet krye-etëve të sekteve myslimane Bektashi dhe Mevlevi. «Pa del moj Prisht'e mjerë — se po bje një brësh(ër) me erë — Kërcunj e shkëmbenj për derë — *Nuk besuat Tahir dedenë*. (Përmet). 2. Si ç'më kumton At V. Volaj, déde në krahinën e Ishmit ka kuptimin i trashë, matuf: «lëne se à déde».

Në tur. **dedè** «gjysh» (Sami 603). Cfr. dhe Meyer 79, i cili për shqipen *xhaxha* «vëllai i babës» bjen rus. *djadja* «ungj», nepër sillave vjetër **déd**. 3. **Dedexhik** adj: (me sufik. deminut. — xhik, që në kamuset s'e gjeta) Shkod. para 25 vjetësh: njeri i pa të keq, baballëk, babaxhan. *Dedëj* (= Osman), emën familje të moçme në kat. Shkallnduer të Durrësit.

denbabadèn adv. Jugë: gjysh stërgjyshi; kadimi. Flitet dhe shkruhet dendun kështu (dhe ke Faik Konica).

Me cungim të rrokjeve të para nga turkishtja *dededèn babadàn*; me të njajtin kuptim, ose, anasjelltas *babadàn-dededèn*, si ç'e përdor Noli.

def fjplk. Jugë dhe Veri: me ba dhe me u ba *def*, me u shporrë, me u hjekë qafet, me u largue nga mesi. *Bëhu def qe këtej*, shporru, thyej zverkun. *Gjeje mënyrën m'e ba def, se mërziiti dyrnjanë*. Në katunde të Tiranës: *u bënë def, u larguen nga mesi, u hoqën qafet*. Berati shprehet dhe me *defollsun* (me koniuktivin e fol. *ollmâk*): mos iu pafte boja, le të shporret.

Në tur. *def-etmek* dhe *def-ollmâk* (nga arab. *def*), me të njajtat veshtrime si ma sipër.¹⁾

defme-ja f. bot. dafinë, lari (Fj. gj. shq. 75). Në tur., pers. *defnè* (me dantal nazal në vend të bilabjalit po nazal që e ka shqipja), nga gr. *dhâfin*, simbas Samiut 612 dhe Lok. 41/515.

degërmi-ja f. Shkod. napë e bardhë katrore që hedhin gratë në kokë; çemberkë (qark i Bilishtit). Në Shkod. e në shumë vise të tjera të Shqipërisë së Mesme, mbulesë koke për gratë e veja dhe të motnuemet në përgjithësi. Të rejat, nusët, e venë në rasi morti, që e mbajnë deri në një vjetë a ma, simbas randësisë së vdekjes së ngjame. Gratë muslimane, përgjithësisht, mërtisen me degërmi, kur falen dhe lidhen në namaz. Për gratë katolike të qytetit të Shk., degërmija e madhe, e qindisun imtë e bukur, që varet gjatë përmbropa, ban pjes në kostumin kombëtar si mbulesë kreje. «Prej Pazarit tuj u njitë — T'gjeta n'pus tuj mbushun uj; — Uli pak, moj, degërmitë — Mos iu ban pasqyr' gjithkuj». (Shk.).

Tur. *degirmi, deyirmi* (nga *teker*): «a) rrumbullakët, qarkullore; b) katrore, një tylbend (shami) katrore» (Sami 614). Pokështu dhe Çabej në Bulet. Shkencave Shoq. 1, 1961, 86.

delendis fol. 1. Jugë, ku dhe me shurdhim të dentalit nistor *telendis*; por, në Shqipni të Mesme me ramje të dentalit në rrokje

1) Esih (Turkizmi Rječnik 40), *def*-in «dajre, instrument muzikuer e kujton të të njajtës prejardhje me *def*-in «shporrje, përzanje etj.». N'arab. i pari (*defi* «dajre»), asht me teshdid (shenjëz me dhambca përpjetë n'ortog. arabë) në labiodentalen fundore, që ashtu shqiptohet në *ff* geminate; në vend që *def-i* «shporrje etj.», asht me **a j n** konsonantik në fund. Sigurisht nga ky *def* i fundit («shporrje»), asht sajue në sekr. fol. *defiti* «umirivat, lijeçiti da se bolest gore ne razvija; *udefila* mu bolest (= iu ba *def* smundja, iu shporr), *udefio* mu hastaluk = poshao na osdravljenje» (Esih poaty).

të tretë delenisë (me, me u): me turpnue, me koritë me i qitë bojën, me i nxi faqen kujt tue e prozhmue poshtë e lartë: *Telendisët* gjithandej, sillet poshtë e përpjetë tue poshtnue vehten. Është katandisë të *delendisët* për një kothere bukë. 2) *Delendisur* (i, e) adj. faqezi, i shnjertzuem. *Njeri i delendisur me bakall e çakall. Grua e delendisur*, e dalun çemberit pacipe. 3. Me epentezen e një -r-je, ke Gazulli 107 për Malsi të Madhe e Mirditë, delendrisë, ku dhe deledisë, deledrisë: a) me çeroditë, me shnjertzue, me koritë. (Sh. dhe veshtrimet tjerë poaty).

Në tur. *dilenmek*, perfekti *dilendi* (refl. i foljes *dilemek* T. D.): me lypë, për njeri të vobegët që tue shtri dorën, lypë pare e çkado tjetër prej çdo njeriu që takon; për njeri të paturp dhe neqes që kërkon gjithçka» (Sami 644).

delenxhi -u m. adj. (ndigjohet ma së forti në të folmen e Shq. Mesme): njeri i ulët, i shnjertzuem, përderës, faqezi. Tur *dilenxhi*, lypës me kuptimin konkret dhe moral.

deli em. dhe adj. 1. Veri: trim. burr'i dheut, sokol taravöl. Pvb. «Vera zdërhallë majmunat, dimni strukë *delitë*». «Çou, ti Rexhë e del tu t'bâna — Vesh jelekun ma gajtâna — Darsëm e drekë (= sofrâ që shtrohet për mort) ty ti ban nâna. — Çou Rexh-o, çou bir-o, çou *delija* i nânës-o». (Veri). 2. *Deli*-u em. i përveç, në të dy besimet në malsina të Veriut. *Deliu*, em. familje në qytet të Tiranës dhe në kat. Linzë të rrethit të Tiranës, e në Çamëri. *Delija*, po em. familje në Shkod. (= Zef-). *Deli Jani*, kapedan mecovit në kohën e Ali Pash Tepelenës. *Delijaj*, emën lagjeje në kat. Arstë të Pukës. *Deli Osmani*, protagonist i një përrallze pop. në Kosovë.

Në turkisht *deli* (nga tur. e vjetër *tilbë*, Sami 618) i marrë, i lafitun mendsh, tra i palatuem; i tërhuzun, i krisun, i rrëmbyem, por në tjetër anë me funksion amplifikativi kur i prin një fjale: *deli-irmâk* «lum që vjen me vrull të madh e me përmbytje»; *deli-ormân* «pyll i dendun dhe i azdisun». Cfr. tosk. *deli djalë*, pika e djalit; *deli burrë*, *deli vajzë*, *deli nuse*. «Ata që kanë punuar, — Në korrik janë gëzuar. — Se këtë *deli muaj* — Nuk ka lëmë pa duaj». (Çajupi). «... që e quajnë edhe Janaq *Delikusari*». (Don Kishoti 159, Noli). Dhe në një kangë satirike të Këlsyrës: «E po *deli Demo* sarajet me bojë». 3. *Delikanlli* adj. tosk. : burrë, trim, i vjefshëm, kreshnik. Ndeshet kjo fjalë dhe në disa kangë pop. të moçme. Në turkishte *delikanli*, që literal, do të thonte «gjakprishun, i marrosun», por, me këtë kompozit në gjuhë të popullit dhe të shkrimit «burrë i arritun në pjekuni, dhe për ekstension, burrë i dheut, trim, kreshnik». Bulg. *deli*, *delija*; sekr. *deli* «mahnit, bezuman», *delija* «ratnik, junak», *delibasha* «zavopjednik delijama, delijski glavar», *delibashin*, *delijnstvo*, *delija devojka*, (cfr. *deli vajzë*) ruho delijansko; rum. *deliu*; rus. *delibash* (Mik., Esih., Lok.)

«*Deli* Pjetra pllum i bardhë — Fluturim ka ra në Shalë» (Veri). Në Pukë thuhet: a) asht bash *deli* dreqi, mos i beso burrë: dreqi ma i madh, luciferi.

demedë adv. 1. Tiranë me rrethe: ndoshta, mbase, kushedi. Me ramje të guturalit velar në trup të fjalës, unë mendoj për *d e m e k* + *dël*)

1. de, da te, ta, janë pjesëza fundore, që tue ndjekë paskajorët, trajtojnë gjerundin e pacilsuem.

që në turk. do të thotë «tue thanë, tue folë». Cfr. «... demekde kudo burrat duallën tekayt. «(Hosteni 419, viti 1960). 2. Demëk adv. shumkund: domethanë; kinse, kesh (Kosovë), gjoja, hajsmë gjasme (Tianë), toj (Gaz.) korsëm (Leotti); germ. nämlich (Weigand 11). Demekty të flë karari për at çupë. Shtihet, demek, se s'merr gja vesht. «... Demek: un rrëj, ë?..» (Hajrija, Fishta). 3. Ana katolike në Gropë të Shkod. shprehet edhe me kin demëk: kinse, gjasme. «Mjerisht dalngadalë vjen tue u zhdukë pefku kombëtar aq i hishëm e i spikatun, dhe kudo ka depërtue veshja e do zheleve kindemek se janë allafra».

Në tur. demëk vb. «me thanë; me emërtue, me quejtë», dhe demek olliYorki «don me thanë» (Sami 645). 4. Deri tashti vonë ka qenë shprehë edhe nedemëk «ç'do të thuesh, ç'do të thotë: nedemek që ia thae at fjalë, që ia hyne asaj pune. Në tur. në demëk (me përem. pyetës ne), po me at veshtrim. Sekr. demek 'dakle» (Esih 41).

demiroxhàk-u m. e ka Fj. gj. shq. 77. Anasjelltas nga tur. oxhàk demiri, literal. «hekur votret».

— **den — dan, — ten, — tan:** parafjalë të turkishtes që me harmoni vokalike u ngjiten në mbarim substantivave, numërorëve etj., ma së forti me kuptim «prej; sepse, së bashku etj.». Të përngjituna me këta në gjuhë tonë kanë hy shumë fjalë: *birdèn* «menjheresh»; *Allahtàn Jugë, Allahtèn Shk.:* i ngjau, i befti Allahtàn; *denbabadèn* sh. kët fjalë ma sipër; *havadàn, Jugë* (= flet, shkon havadàn: n'erë); *seftedèn, Korçë* «ma së pari, zanafilltas», etj.

deq-i m. te Fj. gj. shq. 78 «marifet». Në tur. deq «hile, dinakri», G. Meyer 63, kjo prej persishtes.

derai-ja. f. Shkod. para dyzet vjetësh: cipe me faqe të ndritëshme si në ngjyrë t'artë. Ka qenë përdorë si faqe në qindisje anterinash.¹⁾ Cfr. arab. *derari*, shumësi i durri «të shkëlqyeshëm porsì yjt, porsì inxhitë» (Lehçe-i osmani, II, f. 1110); *derayi'*, shumësi i po arab. *durra'* à «mbiveshje burrash e çelun përpara» (Sami 603).

derbedër-e adj. dhe emf. Shkod. e ngjeti: vagabond i pa farë yndyret në vetvehite, faqezi i shnjerzuem, njeri që s'len gja pa ba. «Varfëri, poshtërsi, robëri ti na dhe, — Derbeder, ujk e derr: *Hossanna, Barabba!*» (Noli).

Në tur. *derbedër* «vagabond që bredh derë për derë» nga pers. (Sami 604). Në pers. *dâr — be — dâr* (= *dâr* «derë», me prepozic. b e «më, për», kështu «derë për derë» T. D.), «skitalec, brodjàga» (Persid. rus. slov. 213).

Sekr. *derbeder, derbender* (= od vrata do vrata — prosjak), *derbederina:* rum. *derbedeu, derbeder* (Mik., Esih, Lok.).

derhëm-i m. 1. Njisi peshet, 1/400 e okës, 2 1/2 gr. Kët fjalë e kanë Meyer dhe Fj. gj. shq. 81. Berati ka pasë okën ma të madhe, 500 derhemësh. 2. Njisitë e ndryshme prej hekuri a tunçi, me pesha të ndryshme, që vehen në kupë të terezisë. Fig. burrë 400 derhemsh, një copet, i palëkundshëm. Pvb. «Shëndedja (në smundje) shkon me

1. Në Mal të Zi, deravi i thonë cipes së zezë të ndritëshme, me të cilën qepeshin për rreth shishakët (kapica karakteristike e malazezve).

okë e vjen me *derhem*» (Shkod.). I rritur me *derhem* «Lunxhëri). «Më mirë një *dërhem* fat se një okë dituri» (Jugë). Edhe çerri qi asht çerr, katërqind *derhëm* vjen në kandar të vet» (Prezë). «Floku yt si pend'e korbit — Na peshohet me *derhem*» (kangë, Shijak). *Derhemi* em. familje në Tiranë.

Në tur. *dîrhëm* (nga ar. *dirhëm*, me shumsin *dirahim*).

Sekr. *dirhemi* (Esih).

Dervën-i m. 1. Ke Meyer «ngushticë, grykë». Dhe në Fj. gj. shq. 79 «grykë mali; rrugë e madhe, rrugë publike jashtë qytetit». 2. Në letërsinë popullore: «N'është turk n''Muhamë'në — Të më lshojë *dervenë*» (nga një kangë e hershme, Vlonë). «Por ndollë Prëla m'ka 'i farë dërrit, — ... Ky i del para shkjaunt *n'dervend*». «Se ky vend, se mbahet mend? — Po kisht' kënun një *dervend*.» (Lahuta, Fishta). «Dolla në *derven* të fshatit. — Më nje gur ia hipa atit;» (Zagori). «... Janinën me gjith *dervenë*. — Ali Pashës ia dhanë!» (Hasan Zyko Kamberi). 3. *Dervën*, emën fshati në Fushë të Krues; *Derven'i Steblevës*, toponim në qark të Dibërës; *Kulmja e Dervenit*, mal ndër-mjet Lurthit e Bulgrit (Mirditë); *Derven* quhet dhe një grykë e ngushtë, për ku kalon Shkumbini midis rrugës Elbasan-Peqin. 4. Shiko dhe Bulet. e Shk. Shoqnore 4, 1958, f. 183 për sa thuhet nga J. Kabrda mbi *derbentçitë*.

Tur. *derbend* dhe *dervënd* (nga pers. *där* «derë» dhe *bänd* «lidh»).

Bulg. gr. *dervend*; rum. *derbend* (Mey.); sekr. *derbend* «klanac i utyrda, koja ga brani; derbenxhija «strazhar, koji sluzhi u klanci-ma» (Esih 41).

destur fjalpk. 1. E kanë Bashkimi dhe Busetti: «libero, libertà permissione». 2. Në gjuhë të popullit para 30 vjetësh: leje, liri, fakultet», dhe si pasthirmë: «deh, me leje! të qofsha true!». E ke *destur gjithkah të du^{esh}* me hy, me këqyrë. Në kalxime përrallash me subjekt oriental, si shprehje invokacioni: *dëstur!* e *feshk hoqi shpatën*. POKËSHU dhe nga muhibët e disa sekteve kur avulloheshin n'ushtrime të ziqrit: *destur ja Ali!* Në botëkuptimin e së kaluemes, në lidhje me besëkotnina që kishin sidomos popujt orientale, edhe tek në para 35-40 vjetësh, në një natë t'errët ose të stuhishme e me gjamë moti, kur delte kush jashtë, për t'i dhanë zemër vedit karshi një rreziku të papritun, ose ndo'i hasje ndër xhindi a perri a hije, ose edhe karshi një anmiku të pakujtuem, thëriste me za: *destur!* = ju qofsha true.

Simbas Samiut (kamusi-turqi 609), fjalë persishte, e përbame nga *däst* «dorë» dhe pjesëzës dezincencë -ur. Kjo glosë ka hy dhe n'arab. me shumsin *desatir*. Në turkishtet ka këto veshtrime: 1) Vezir i madh me sundim e influencë; ministër, sundimtar. 2. kryetar spiritual dhe udhëhjekës i fesë së zoroastërve; 3) regjistër i madh; 4) traktat në degë të një ditunije; 5) përmbledhje e kodeve në fuqi të shtetit; 6) formulë në matematikë në medicinë, 7) leje-autorizim; dhe si interj. «*veni oroe! rueju!*», *me leje!*, *urdhënoni!*» Në Yeni Lûgat (tur. — fr.) të Sermet M. Alus f. 154, 178, dallohen si në shqiptim ashtu në kuptim: *destur* «permission; interj; Garde! Attention!», dhe *düstur* «code; collection des lois, Règle générale; Formule».

Desturllëk-u m. Shkod. liri pa asnji pengesë; it. *dimestichezza* (Busetti 322). U dha *desturllëk* me dalë gjith natën (nga ndalimi i

gjendje-rrethimit), me bartë armë (para 40 vjetësh). Ke *desturlek* me ardhë në shtëpi teme në ç'do vakt qi të duesh.

Cfr. sekr. de s l u k «objest» = madhështi, kryenaltësi. (Esih, 41). Them të jetë me sinkrope nga *des (tur) luk*.

devé-ja f. Jugë, por në Veri si, zakonisht, me spostim theksi, *d è v e* 1. gamile¹⁾. Ke Bardhi *deve* «camelus». G. Meyer 64. Pvb. «shkoj *devèja* për një aspër, po kush ta blejë?» (V. Detit). «Në shkon *devèa* në gjërpërë, aq dhe i pasuri e jep vetë gjene» (Lunxheri). Gjaza: e madhe, e madhe sa një *devè*, nga gryka nuk zë një koqe vé: (katrova). *Devechi* -u m. ai që përçon devetë. Pvb. «Mos bëj krushqi me *devechiun*» (Jugë). «Po fute *devechinë* në shtëpi, bane derën e madhe» (Elbasan.). *Devèja*, em. familje në Korçë. 2. Ke Leotti 107. *devedar* «cammeliere», (me sulfik. pers. — *dar?*, ku?)

Tur. *devè*, origjinalisht *tivé*, çagat. *tuye* (Sami 635).

Sekr. *deve*, *devechi*; rum. *devetuiu* «gelb» = verdhë (Mik., Esih., Lok.). Turkisht *devè tüyü* «qime deveje» T.D.

devè — **kush-i** m. zool. e ka Leotti 107 për «struth, makush.» Në tur. *devè-kushü* i njajti shpend. (Literal. shpend deveje).

devedishe adj. 1. Shkod. shegë *devedishe*, këpujëmesatare, lëkurë-hollë, me kokërrza shumë t'ambëla; shegë e blerë (Gaz). «Ishja, Ishja, *devedishja* — Rroku pulen mën për bishtit» (kalamajsh, Shkod.) 2. *Devedish* adj. Shkod. plak i mbajtur mirë në shëndet. 3. Ke Gazulli 110 për Malsi të Madhe, *devedyç*-e adj. budall-icë; shko he *devedyç*: mlysh!

Tur. *devè-dishi* «nji lloj sheget» (literal. dhamb deveje).

dëvër-i m. 1. Shkod. e ngjeti: rrotullim, të sjellun përrreth. Der-vishët e disa sekteve, bajnë *devër* kur ushtrojnë ziqret. Pvb. «*Devër* dyrnjaja, siellet dollap» (Shk.). «Edhe malet u çuditnë. — Edhe lulet puthnë dhenë; — Ka dalë Kral me Sadrazemë, — *Bëjn'a devrë vilaje'në*» (Përmet). 2. Periudhë, epokë. Ndër kallxime: në *devër* t'akcilit mbret. «Si vjen *devri* e zamani — Për me u da, moj për s'të gjallë —» (kangë pop. Shk.). 3. Faiz, gjedheshtër, para me fajde, uzurë. Në Shk. *pare me devër*: me interesë, me kamatë. Në krye të *motit merr devrin me gjith kryet e gjasë*.

Në tur. *devir* (nga ar. *devr*) G. Meyer 64. Me kuptimin faiz, kamatë, nuk përdoret në turqishtet.

Sekr. *devar*, niz Undjurus *devar* uçiniti. Polu ga je *devar* uçinio (Mik.). Cfr. *deverçin* «gershet».

devrije-a f. 1. Para 40 vjetësh: togë e vogël ushtarësh, gjind-armësh a rojesh, të ngarkuem me patrullue në një zonë të cakueme për të rrejtun rendin publik, patrullë. «*Rrafti teli kaj Serbia — Në Malsei ka dalë devrija*; — Ka dalë *devrija ka dalë pa mend* — Se s'kish izën me shkelë n'at vend» (nga lufta e Malsisë Dibrës me Serb. 1913). 2. Ke Bashkimi me veshtrimin «rrethim».

Në turkisht ka *devir-kollü*: patrullim i një togu ushtarësh për kontroll e sigurim publik. (Sami 623).

dërdëris dhe *dërdëlis* fint. në Fj. gj. shq. 81 «flas kot: mjaft na dërdërise, mjaft, a çave kokën me fjalë të kota». Ke Leotti 111 *dërdëlis*. Të jetë onomatope e përbashkët me tur. *dirdir?* (= bavar-

1) Gr. *gamilos*, arab. *gamal* — xhemel, me shumsin xhimal,

dage, babillage — Alus 163); *dizdir* «zhurmëz e mërzitëshme» (Sami 609). Cff. dhe ar. *es-sukutu hajrun min et-dur dur* = heshtja sht ma e dobishme se të grimit me gojë.

dibā-ja f. 1. Shkod. lloj kumashi prej mëndafshi ngjyrash së çelta (ma së forti boj trandafil), me parafytyrime gemash dhe lulësh së qindisuna me fije të holla ari, të cilin Tirana e quen grâce-ja; it. broccato, damaschetto. Jorgan, krena jastekut dibàjet.¹⁾ «Ball'i yt rreze të bâte. — Danë se je rritë në dibà» (Shkod.). *Dibaxhija*, em. familje në Shk. 2. Ke Bashkimi «si të tjerrun mëndafshi ndo gunë», më duket i papërshtatshëm me kuptimin e saktë të fjalës në vetvehte dhe në gojë të popullit.

Miklos. mendon për gr. *dhibasos*. Në tur. *diba* (nga pers.) dhe trajta e arabizime *dibaxh* «lloj kumashi i mëndafshhtë me degëza e lule» (Sami 637); Sekr. *diba* «svilena tkanina» (Esih 42); *terlibida* (= *diba* e djersitun?); rum. *diba*; pol. *dyba* (Mik.).

dibët-i m. Shkod. cipe e zezë e ndritshme, me të cilën para 45 vjetësh qepeshin qereqet ma së forti. Ka pasë edhe prej tjetër ngjyrë. Në fjalorëthin «Këngë pop. lirike» 1955 *dibat*-i m. «nji lloj stofi prej mëndafshi».

Në turkishten vulgare *dibët*, nji lloj astari i ndritshëm prej pambuku në *shkërbim* të *shalisë* së punueme prej leshit të butë, të shkrihtë e me hijeshi të dhisë që rritet në Tibet të Kinës, prej të cilit ka marrë emnin.

dijexhëk fjlplk. Shkod. para 45 vjetësh: të thanun, pretendim: s'kam ndo'i *dijexhëk* në kët made, s'kam ndo'i pretendim, s'kam ndonji gja tjetër për të kërkue. Ditën e *vades due paret pa nji dije-xhëk* tjetër.

Në tur. *diyexhëk*, vete e tretë njajës e pritmit të thjeshtë të foljes *demëk* «me thanë», por njiherit edhe me funksion substantivi: *bir diyexhegim yoktür* «s'kam gja tjetër për të thanë, s'kam ndo'i verejtje a kundërshtim». Cfr. dhe *allaxhâk*, «*verexhëk*, (Sh. këto fjalë).

dik: në të folmen e Shqipnisë së Mesme e sidomos të katundeve të Tiranës, shenjon një përpjestinë a teposhtësinë të fortë, dhe përdoret para adv. si *shaf* në Mal. të Madhe: *dik tërmâ* ose *dik tërmâli* për thik përpjetë; *dik tërpo*, ose *tërpoli*, për tatpjetën; it. *ripido*.

Në tur. *dik*: drejt, thik. Përdoret për naltësinë dhe ultësinë dhe të tjera kuptime.

dilmi ldh. Jugë në të folmen e brezit të vjetër sot e vjetrueme: me qënë se, mbasi që; it. dato che. *Dilmi* qenka ashtu, të besoj. *Dilmi* të paska dërguar miku i im, s'mund të të jap mall të dobët. «*Dilmi* e paske kaq të bukur...» (N. Lako). Në tur. *deyilmi*. përba prej mohueses *degil* «jo, nuk» dhe mbaresës *pyetse mi* «a = a s'asht. apo jo».

1) Para 40 vjetësh në Shkod. bijës së qitun i janë dhanë dy jorgana dibajet, me katër jastekë, krenat e të cilëvet ishin po prej dibajet. (Dorëhollët një jorgan e dy jastekë).

dimi demi -ja f. shm. *dimitë*. Gjakovë, Prizëren, Lumë: një palë dimi; dimije-t efshm. Peshkopi: dimit dhe dymit — të emshm. Tirana qytet: demiq, dimiq, dymiq-t emshm. fshatrat rreth Tiranës: 1. Brekë granish të gjana, të cilat vijjnë tue u ngushtue nga kambët; barnaveke (Shkod.), brenebrekë (Ulqin), çitjane, tumane (Jugë) shollvare (Pejë), Dimitë janë pjesë të kostumit tonë kombëtar të qyteteve dhe të fshatrave përrreth (të Shqipnisë së Mesme sidomos), si dhe në disa vise malore të Jugut si në Labëri, Skrapar, Mallakastër e ngjeti. *Dimi* lahurit mermerit, kumashit, basmje (Tiranë), shalijet, xhanfesit, paftet (të zez për jaz), harkatit (Shk.). — «E qi në luftë qesin me gri, — Ndermjet vedi djelmt e ri — P'r 'i top basme për dimi!» (Fishta). «Sa po lè Rexh-ô kto dhi? — Ik Hamz agë se s'janë për ti, — S'mund ti mjel zoja n'dimi; — i mjel mal-oria n'borë e n'shi» (Kosovë). «Pse na rrin në skimë ashtu? — Për dimiqt-o qi ke veshë? (valle, Prezë). «Nana e nuses ô shku n'mullë — I kish hi një mi n'dimi» (satirike, Kosovë). Pvb. «demi salltan terjan, e hà bukën me ajran» (Gjakovë).

Në tur. dimi «pëlhurë mëndafshi, pambuku a leshi». Simbas Samiut 645, nga greqishtja. Në fjalorin e Kolekjan 601, «damas» (étouffe); adj damassé e. Sh. dhe G. Meyer, 67; E. Çabej, Bul. 2, 1954, 37, 2, 1961, 60. Sekr. *dimlije* «shiroke orientalne çakshire koje nose kako mushkarci tako i zhenske na Istoku» (Bakotiq 187), mirëpo ke Esih 42, *dimije* «svetice», dhe *dimit* «naçin tkanja, kojim se shara kao da je vezeno».

dipxhik -u m. Jugë; dimxhik dhe dymxhik Veri (glosë e vjetrueme, në gojë të popullit deri para 30 vjetësh, sot s'ndigjohet ma): druja që përmban fundin e pushkës që prej çarkut e poshtë dhe që asht pjesa e saj ma e bëshmjia; tungë; tunda e pushkës (Fishta), tuni; it. calcio del fucile.

I ra me *dimxhik* të pushkës.

Tur. *dipxhik*.

Sekr. *divçik* dhe *dilçik*, me kuptime të ndryshëm si ke Bakot. ashtu ke Esih. Meriton të studjohet se ç'ka të bajë me tur. *dibxhik* «tunë» (përbamë nga *dib* «fund, bythë etj.», me sufik. deminut. — *xhik*) *dilxhik* që në turkisht do të thotë «gjuhëz, alet i vogël në trajtë të gjuhës»?

Din -i m. (arab. *din*)¹⁾: 1. «fé, religion, kult.» Bé para 30 vjetësh: «pasha dinin, për dint». Fig. (për gjellë pa pikën e undyrës, djathë si shtupë) *pa din e pa iman*. Pvb. «I del zot si magjypë dinit» (Shk) «Amanet, mori ti nânë, — E pash din'e pash imânë — E pash gjitë si më ke dhânë (nga të Mujit, Kosovë). «Pashà të të them një fjalë: — Nderrofsha din' dhe imanë! — (N') Qafzez s'vete i gjallë» (Bleta

1) Me **-din** në mbarim të fjalës, si element i dytë përbamës, trajtohen shum emna të përveçëm, aq të përhapun edhe tek në: **Xhelaleddin** (së këtejmi Xheladin, Xhelal, Xhelë, Xhelo) «madhnija e fesë; **Nureddin** «shkëlqim i fesë»; **Zijauddin** «drita e fesë»; **Sabaheddin** «mëngjes 'i fesë; **Salaheddin** «mirsija, paqa e fesë»; **Fahreddin** «lavdija e fesë»; **Sejfeddin** «shpata e fesë é; **Qerameddin** «dorëdhansi, i larti i fesë» **Husameddin** «shpata e preftë e fesë **Xhemaleddin** «bukurija e fesë»; **Hajreddin** «vlëra, dobija e fesë»; **Nasreddin** «ndihma e fesë», **Izedin** «ndera e fesë».

Shqiptare). «Ne t'i xjerrsha, moj, më' të prej krejet — *Dalsha dinit e dalsha fejet*: — *Dalsha dinit edhe imânit* — Tridhet ditt'e ramazânit» (valle, Shk.).»... se këto janë shkruar *me din e me iman*, me themel e me shkoqitje». (Don Kishot 104. Noli). 2. Dindar em. adj. me sufik. pers. — dar (në Pukë edhe *dintâr*): i devoçëm, besimtar. «Për t'ia shtruem udhen shtektarit, — Për «*dintar*» e «*kryqeli*» (Fish-ta).

3. Dinsëz-e adj. (me sufik. mohuese tur. — —siz): i pafé, fg. i pa farë yrnekut.

Sekr. *din* «vera»; dindushmanin «neprijatelj vere»; zakleti neprijatelj» (Bakot. 178); *dina mi* (bé ke Esih 42).

divân-i m. 1. Jugë: koridor, kanape. Shiko fj. gj. shq. 87 për shpjegime tjera. «Se ç't'arçë nga porta, — *Dolla nga divani*; — (Çamëri, H. Pedersen). «Ngjitu lart n'atë *divan*. — Pa ma shtjer një dyfek — Trim o trim» (Kolonjë). «*Oshëtima jote kur del nga divani* — Posi dallg'e detit të hidhet fustani» (Danglli). 2. Ke Bashkimi «tribunale, trono». Pokështu dhe ke Weigand 13 «*Gericht*». 3. Ke Nezim Frakulla me veshtrimin e librit të poemave, si ç'shifet këtu poshtë, të cilin e ka pasë thurë vetë: «Bismilâh, nisa *divanë* —» 3. Divani, toponim në Shpat, dhe Kodër—*divani*, në kat. Vjerdhë të Pukës.

Tur. *divan* (nga pers.): kurt ose Këshill epruer në Perandorinë osmane; këshill në gjykatën e diktimit; trup i gjykatës së naltë ushtarake. Libri, në të cilin janë përmbledhë poemet lirike të një poeti (persjan, arab ose turk), me rend alfabetik të rimavet ose kronologjik të kangëvet.

Bulg.; rum. *divan*; rus. *diwan*, pol. *dywa*, çek. *dyvan* (Mik., Lok. sekr. *divan* «veqe; razgovor; kanabe (Bakot. 173); *divaniti* «razgovor-ati»; *divankati*, *divanjenje* (Esih 42).

divanë-ja f. adj. (tur., nga pers. *divanè* «budalla, idiot, i marrë — Sami 646). 1. Në jugë, dhe në qark të Dibrës (këtu me shpërngulje theksi), po me at veshtrim që ka në turkishtet: i marrë, idiot, budalla. «*Si kështu o divanë* — Që s'e paske venë ré? — (Valët e Detit). 2. Ke Bashkimi, grue e bukur e panderë; ke Busetti 949. «sgualdrina, donna di mondo». Pothue me këto veshtrime edhe në Lahutë të Fishtës: «Kur t'a ketë, po, gruen *divane*, —» Si për çudi, në Gropë, të Shkod., me veshtrimin që u tregue në pikën 1, (me ndikesë të Shqip. Mesme a të Jugut, duket): «Ç'ta pëlqeva bukurinë — Synin zi qerpik merxhânë — Të gjithë bota le ta dinë — Se me ty u bâsh *divanë*».

Sekr. *divanija* (Esih.)

devanhâne-ja f., por në Berat *divanhanea*; në Kosovë *deverhânë*-a, dhe në Tiranë *diverhâne*, nga kompozita tur. pers. *divanhânê* «vend i divanit», me të njajtin kuptim si në shqipet: hapsinë, koridor i gjanë midis kthinash; çardak. «Frano Zefi (=Peranduer i Austro-Hungarisë) n'*divanhane*: — Padishâh, pash jetën t'ande,» (Fishta). «Azem Bejta në *deverhanë-Deverhanë* kqyrë në frengji: — Mbushë oborri plot me Shki.» (nga kanga e kreshnikut të Kosovës, Azem Bejtës, vra në një luftim t'ashpër me regjimentat serbomdhaj që e kishin rrethue traktisht me 193... Sh. vazhdimin e kangës n'aneks).

Ke Bashkimi «camera del tribunale, loggia» (?).

Sekr. divanhana, divhana «sjednica, zbornica: prostor u kuqi, gdje se odmaraju» (Esih, 42).

dogramaxhi -u m. Dibër: ai që merret me punimin e dërrasës në ndërtimin e nji godine: dyer, dritare, tavane, kanate etj. ai që gdhente dërrasen për rafte mbrenda murit, për qoshet dhe midisat e tavaneve; germ. Tischlermeister. Thuhet edhe *me punue dogramë*.

Tur. *dogramâ* dhe *dogramaxhi*, me të njajtin kuptim.

Bulg. *douramaxhija*; sekr. *dogram*, *dagrama* (Mik.); *dogramaxhija* «stolar» (Esih 40).

dogri Shkod., por në Jugë me spostim theksi *dogër* dhe *dogrë* adv., nga tur. *dogri* dhe *dogrû*, me të njajtin kuptim si në shqipet: 1. Drejt, sakt, fill, direkt, rresht (Kosovë), cok, drejt për drejtë; si adj. i palakueshëm: i saktë, korrekt; germ. «gerade, gradens» Meyer, 70. la tha *dogri* në sy. Erdhi *dogri* tu na. Adj. njeri *dogri*, i drejtë. «Asht çue çika e asht shtërngue. — Gjokut në shpinë çika i ka ra, — Tu mjekët *dogri kânka shkue*» (nga raps. e Mujit). 2. Ke Gazulli 113: *dōr*, — i m. (qëmtue në Malsi të Madhe), me kët vështrim: koha e përshtatëshme: «në *t'ardhtë dori*, fole kët fjalë; kur të më vijë *dori*, kam me shkue». Këto fraza të paraqituna si shembulla, kishe me thanë se lanë të kuptohet për nji funksion adverbjal: në *t'ardhtë dori* «mbarë, drejt», që asht njisoj si me thanë: në *t'ardhtë dogri*. Këtu tham, lypset të jemi para nji fjale që tue zgjatë timbrin e zanores preceduese, ka pësue ramjen e guturalit velar të mesëm. Cfr. *zāgar: zār*; aga: *ā* (Hysein *āja*)¹.

Vlen të kihet parasysh edhe një përzimje në shqipen me fjalë «dorë» si ç'mendon Prof. Çabej, ku krahasohet «*më vjen ndoresh*».

dollak dhe me asimil. regres. *dallak*-u m. në geg., por në tosk. ambigjene, pse edhe *dollake* -ja, njashtu si në turkisht *dollak*: rryp i gjatë prej stofi të leshtë, me të cilin, tue e rrotullue, mbështjellen kërcinjte; gjunjake (Fj. gj. shq.)

Dallaku, em. familje në Tiranë dhe Krue.

dollamà-, **dollomà**-ja f. Jugë; **dolloman**-i m. Elbas.; **dullamà**-ja f. Çamëri; dhe me spostim theksi **dollamë** dhe **dallamë**-a f. Veri. Për veshtrim sh. Fj. gj. shq. 90; «Hà *dallamë* e pi *dallamë*, se jam miku qi kjeçë mrâmë (nga satirat e Nastradinit, Shk.) «E po kush do t'm'ngushlloj mue — Në gjith kët hall e n'gjith kët namë? — A dro Nkolla me *dollamë*?» (Fishta). «Tek vaditnje borzilokun — Tu njom cepi i *dollamasë*. » (Jugë). «Po t'shkelxekan ata dhâmë. — M'i fal mue ti bëj gjylopânë — Për me kepë *jeshil-dollamë*» (valle, Kosovë). «Veç se Vulja, çue *dollâmen*, — Aj aq shpejt s'ndrote kâmen: — Kisht' kenë trim, eh i bâsha gjâmen!» (Fishta.) «Si të pa, ç'të dha? — Një flori me mushamà — Që ta bësh një *dollamà* — Moj me temenà» (Opar). *Dollomaja* treqint grosh — Me shëndet ta trashëgosh» (Valët e Detit).

1) Në të folmen e turkishtes së Stambollit (ndoshta nën ndikesë të shqiptimit bizantin), gutural g në pozicion të ndërmjëmë dhe në fund, shqiptohet si gama e grekishtes. Të ketë ndikue kjo mënyrë shqiptimi në huazimin e fjalës *dori* në Malsi, apo të jetë zbutë vetiut atje? Cfr. tur. e Stambollit *dōrû*. *dōri* për *dogri*: *sār* për *sagir* «shurdh»: *so'an* për *sogân* «qepë»; *bā* për *bag* «vëneshë» etj. Tue e kujtue si të gjetun në vend, Gazulli ndoshta do të jetë gabue në substantimin e fjalës.

Në tur. *dolamâ* «petk i qemoçëm cohet, i çilun përpara, për-sipër të cilit ngjeshe brezi: *dollamê tatarêsh*». (Sami 906).¹⁾ Sh. dhe E. Çabej Bulet. Shk. Shoq. 2. 1961, faqe 67.

Bulg. *dolama*, *dulamany venelin*; rum. *dulama*, *dulamita*; rus. *dolman*, *doloman*; gr. *dulamàs*, *dholamàs*; pol. *delman*; çek. *doliman*; germ. *Dolman*; fr. *doliman* (Meyer, Lok.); sekr. *dolama odegja duga do ispod kolena: popovska dolama*» (Bakot. 191).

dollandëris ft. fint. Jugë, glosë e vjetrueme: me gabue tjetrin me dredhina në marrëdhaje shoqnore e tregtije sidomos, në shitblemje, në huazime etj. «... dyke *dollandërisur* disa djema...» (Don Kishot 25, Noli).

dollandërixhi-u m. adj. ai që gabon tjetrin me dredhina e premtime false; mashtruese. «... dhe mua s'më gënjeu dot me *dollandërxhillëke*». (Noli, po aty).

Në tur. *dollandirmâk*, dhe *dollandirixhi*, me të njajtat veshtrime. Sh. shenimin e poshtëm mbi derivatet e fol. *dollamâk*!

dollâp-i m. Jugë, por në Veri e Shqip. Mesme me asim. regres. *dallâp*: 1. Për tri veshtrimet, sh. Fj. gj. Shq. 90. 2. Në Shqipni të Mesme e në Dibër «dritare "Krosit t"Memës me i lshue zân'ë, — Kërset pushka gjith *dollapë* — Mtâni meca! t'i bijmë mrëna!» (Lurë, 1875). 3. Disa vegla e mjete që rrotullohen rreth një boshti, sikurse mjete për të nxjerrë dhe për të ngjitë ujët nga vija, që shërben për vaditje. Ai mjet rrotullar që vëndohet mbrenda murit midis konakut të miqvet dhe të një koridori puq me gjelltoeren e shtëpisë, e që, tue u rrotullue, ep e merr sahanat me gjellena dhe enët, pa u dukë njeri. Ky soj *dollapit*, shifet ndër shtëpija të kosovarëve sidomos. «Pa na hap *dollapnë*, nxirna ca meze — Sura'në ta pashë, vuxhu'në ma trete» (Peshtan). 4. Pushkë brezit me *dollap*, si alltija, naganta etj. 5. *Dallapët* (Tiranë): lodër kalamajsh e të rritunish që deri tashti vone bashkë me të tjera, ngrifeshin në fushë të Shallvares në të dy kremtet e bajrameve. Arkët (loxhet) që nxejshin 6-7 vetë, tue u rrotullue nëpërmjet të një bishti, ngjiteshin e zbriteshin njana mbas tjetrës. 6. *Dallapçe* adv. (Tiranë): laradâsh, kryepicingul. 7. *Dollapkë*-a f. (Korçë), raft i vogël. 8. *Damuzdallâp*, Shkod. dallavere, allabandë, kap një e lësho një tjetër në tregti, në matrapazllëk. Fjalorët turkisht s'kanë një këso kompozite; fjalë për fjalë «*dollap derrash*». Pvb. «siellet *dallâp* dyrnjaja» (Shk.) «Koka e madhe ka *dollape*» (Jugë). Gjaza: një *dollap* me copa buke = zgjoj i bletës. 9. *Dollapi* emën familje në Malsi të Gjakovës.

Tur. *dollâp* (nga pers. *dulab*), posë veshtrimeve tjerë n'at gjuhë, përkueshëm me shqipen *sallde* me sa përmbahet në pikat 1 dhe 3 (Sami 904), sh. G. Meyer 71.

1) Në turkisht *dollamâk* vb. «me rrotullue, me ngjeshë një gjasend tue e rrotulluem; me rrethekue.»; derivatet *dollâm* «palë, një të rrotulluem»; *dollamâ* si ma sipër; *dollâk*, *dollâsh* (sh. këto fjalë); *dollashik* (folja *dollashmâk* «me u sjellë rrotull») *dollanmâk*, *dollandirmâk* (Sh. *dollandirixhi*), *dollayi* etj., që të gjitha me veshtrimin e të sjellunit përqark, të rrotullimit e të të pështjellunit.

Bulg. dulap; rum. dulap. dulapârie, dulapier; gr. dhulâpiu (Mey., Lok); sekr. dolap. dolaf «ormar; przhulj za kafu; toçak za crpanje vode iz bunara» (Bakot. 191).

dollmà-ja f. tosk. por në geg. me shpërngulje theksi *dóllëm*-a f. 1. Gjellë me iç kimet, orizi, rrush të thatë, fistikë dhe erëzina të ndryshme që mbështjellen në gjeth hardhijet ose laknet, ose edhe në kunguj, specë e mollatarta, të mbushun po me kësi içi; kuvare (Korçë). 2. Dy gjândrrat linfoide që qindrojnë rrënxë gjuhës; bajamet, barth-i (Bashk. Bus.). Ke Gazulli 112, *dollmat e fytit*: zhanglat e pështymës; germ. Unterkieferdrüse. Me këtë kuptim anatomik s'përmbahet në fjalorët turkisht që kam përdorësh. 3. Döllma, em. familje në Krue. 4. *Jallanxhidöllëm*-a f. (tur. *yallanxhi dollmà*, literal. *dollmà* rrence) Shkod. *dollma* në trajtë të suxhukut, të mbushuna në gjeth hardhijet ose laknet sallë me oriz e qepë, dhe të zime në voj. 5. *Specadöllëm*-a f. Kosovë (bashkuem me specin shqip): specë të mbushun. 6. *Dollmallek*-u m. (në fjalorët turkisht s'asht) Përmet: kungull për tu mbushë përmbrenda, të cilit Shkodra i thotë kungull-sakez. 7. Shiko në këtë fjalor dhe *kapadöllëm*. Nga turq. *dolma* sh. dhe Çabej, Bulet. Shk. Shoq. 2, 1961, f. 67.

Në sekr. ke Esih 43,109 *dolma* «napunjeno»; *dolmaxhik* dhe *sogan-dolma* (si e para me sufik, deminut. *-xhik*, ashtu dhe e dyta, si me thanë «japrak qepësh», nuk përmbahen në fjalorët turkisht). Ke Bakotiq 191, me kuptime «nasip» (= pendë, efrat); vrsta *pa-prike* (= lloj speci). Rum. *dulma* (Mik.).

dolli-ja f. 1. Për veshtrim sh. Fj. gj. shqipe 90. Si një masë shëndeti (të parë dhe të rrethit, në zakonin e ngritjes së gotave në Toskëni). «Të kam gjetur me ... dollira për N.N.» *Vajzën në prën-ver'e në lëndinë — Me Këngën, me Llautën, me Dollinë* — «(Rub. O. Khaj. — Noli). «Oju krushq e më të parë, — *Ngrini dollinë me pallë;*» (Valët e Detit). «Pashë syzezen ku po rri — *Ia kish shtruar me dolli*» (qark i Korçës).

Me Meyer 71 me veshtrim «të pimë për urim në një darsëm» për tosk., nga gr. *ἐντολή* «urdhën, thirrje, provokim, esortacion». Ke Miklos, për serb. *dolija* «pobjeda» (= fitore ngadhnjimi, victoire). Mirpo ke Bakotiq si turkizëm në sekr. *dolija* «çasha kojom se napija, nazdravlja» (izvila se zalatna zhiva vrhom iz mora, savila se *dolibashi* oko *dolije* — kangë pop.).

Në tur. *dollu* dhe *dolli*¹) (adj. deriv., nga një herë dhe me funksion adverbjal e pjesëz nga folja *dollmāk* «me u mbushë» T.D.), posë veshtrimeve të tjerë në lidhje me *plotinë*, edhe: mbushun plot për enë, arkë, hanz, raft me libra; bardak i mbushun me venë a tjetër pije; gotat që kthejnë menjheresh ata që janë tue pi në banketa a gostina ose dhe në bashkime shoqnore; të kthyemit me fund, të pimit menjheresh të gotës. (Sami 908).

dollibësh-i m. tosk. kreu që drejton dollitë në një darsëm a gostë. Në ngritje gotash në Jugë: «Ti që më gjete mua, të gjeçin të mirat. *Dollibëshin* e paçim, të na rrojë sa malet; sa rroftë këto punoftë».

1) Për analogji cfr. derivatet *kurû* «thatë», *koshû* «të ngamë», *përkatësisht* nga foljet *kurumāk* «me tha», *koshmāk* «me nga».

Turkishtja s'e ka kët kompozitë me *bash*-in «krye». Cfr. sekr. *doli*ja «nazdravica», *dolibasha* «onaj koji sjedi na çelu stola i napija zdravice». *Dolibashin* «shto pripada *dolibashi*». (Esih 43).

domuz-i m., por në Shkod. *d a m ū z* (tur. *domuz*, *donguz*) *der*, thi. Përdorej salldë në përcmim e shamje. «E t'ka britë, disa tue krrokë: Binë, qëna, bre!... ku jini! — *He domuza t'kqi...* *he zgjeba!*» (Fishta). *Domuzpazar*-i m. quhej kështu prej turqvet *sokaku* ku shitej mish'i derrit në Serreq (Shkod. qytet). Rum. *domuz* (Mey.); sekr. *domuz* «konjska bolest na clezini» (Bak. 193).

dôna-t efsh. 1. Brekë të gjata (Fj. gj. shq. 90). 2. Shkod. *kofsharë* të leshtë ose të pambuktë që veshen dimnit nen pantallona.

Në tur. *don* «petk, robe; shallvarë, pantallona, dizllekë; dhe *i ç don u* (= *dona* të mbrendëshme) «bregë, të pa-ana, tlinta, të mbathura» (Sami 911).

donamà ja f., *donomà* — ja f. tosk. dhe në geg. me shpërngulje theksi *donâm e*-ja dhe *danâm e*-a f., nga tur. *donanmâ*¹⁾ me të njajtat veshtrime: 1. Festë e madhe me zbukurime, ndriçime, stolina, hudhje fishekzaresh etj. në kremtet publike; festë me pisha; shenllëk. «E n'Jutbinë kânkân ardhë — Kan bâ darsëm e *donâm e*» (Albanische Maerchen, Lambertz). «Kur ke dalë ti, nuse, n'ar, — Sakolëshë 'i faqe e bardhë; — Porsi zoja me *donâm e*. (gjamë e vajtim në Malsi të Madhe). 2. Ani e koracueme, flotë detare luftet. *Danâm e* e Nemces, të Hinglizit. «Të shtatë Krajlrat ç'janë idhnue! — Donamet n'Shqypni kan çue. —» (Fishta). 3. Ke Leotti 124 *d o n e m à* «divertimento publico».

Bulg. da storish golema *donamba* (Mik.); sekr. *donanma* «sveçano osvjetljenje, iluminacija» (Esih 43).

donatis ft. 1. Qarku i Korçës e i Gjinokastrës dhe katundet e Tiranës, me të njajtin veshtrim si në tur. *donatmâk*, (prefekti *donatdi*, sh. shenimin e nenteshëm): me stolisë, me zbukurue, me hijeshue, me ornisë. Adj. *donatisun* (i, e) «Atje rrin një zojë e rândë — Vesh e *donatisun*-o (valle, Petrelë). «Ç'kaq'e holla, ç'kaq' e gjata, ç'kaq'e donatisurë? — S'më sheh o babaj im, se nuse jam nisurë?» (valle, Opar). 2. *Donati*-ja f. e kanë fjalorët e Leottit 124 dhe ai i gjuhës shqipe 90 «stoli». Sh. dhe G. Meyer 71.

dondërmà-hi m. ose -ja f., por në Shkod. tue u disimilue *doldërmà* dhe *dordullmà* (para 25 vjetësh): akullore. *Dondërmachi*-u m. ai që merret me punimin dhe shitjen e akullores.

Në tur. *dondirmâ*, em. derivat nga *dondirmâk* «me ba që të ngrihet, t'akullohet», radik. *don* «ngricë, akull».

Sekr. *doldrma* (Mik.); *dondurma* «sladoled» (Esih 43).

donerqebap-i m. Në terminologjinë e gjellëbamësve, të viseve të Jugut sidomos: mish kimë, i shoqnuem me çikla veshë të zime sodë dhe me qepë, shtrohet në një rizë dhjami të berrit, dhe ashtu mandej rrotullohet në trajtë të suxhukut të gjatë, lidhun rumbullak me spagë porsi sallami. Suxhuku i bamë në kët mënyrë, shtrihet mandej në një tavë, dhe si t'i shtihet pakëz ujë, skuqet në furrë.

1) Në tur. *donatmâk* ft. «me zbukurue, me stolisë», dhe *donamak* «fint. ref. «me u zbukurue, me u stolisë». T.D.

Në kamuset s'ka gja, por, në tur. *dôner ke bap*, qebap që sillet, që këthehet, që rrotullohet».

dôrdull adv. Shkod. (me shpërngulje theksi); ke Bashkimi *dôrdur*. 1. Të qenët plot e përplot të një ënet deri në grykët; plym; dëng, dingaj, gargull, lamzë, vica (Fj. gj. shq.), shaz (Bashkimi), rrafsh, thyes më thyes (Tiranë), 2. Ke Gazulli 1f2, si fjalë e rrallë në Malësi të Madhe, *dôrdull*: plot sa s'zën ma. E kam barkun *dordull*. Po ke Gaz. me të njajtin veshtrim edhe *gorgull*: Mbushe goten *gorgull*.

Në tur. *dolldir* «mbush, mbushe», imperativ i fol. *dolldirmâk* «me mbushë plot ënën, arkën etj.; pushkën; barkun e një berri a shpendi të therun me oriz etj., me mbushë dollma, me përmbushë» (Sami 907).

dori-u m. adj. 1. Kalë me qime të kuqrrisun; germ. Braun (von Pferde); it. cavallo baio, rabicano. «Mirë është veshë, mirë është shtrëngue, — Mirë *dorinë* e ka shilue, — (Fishta). «Vrik me vrik po bjen burija. — Sa me t'shpejtë â nisë Alija. — Shkumë të bardhë qi qet dori», (nga kanga e Bec Patânit). «Aga Imeri shilon *dorinë* — Gjashhtë sahat e merr Ulqinë». 2. *Doreshë*-a f. adj. por në qark të Përmetit *doreshkë*-a f. pelë me qime krejt të kuqe.

Në tur. *dorù*, i njajti kalë, G. Meyer 72.

Bulg. *dori*ja *dorijest*, konçe *doriçe* (Mey., Lok.); sekr. *dorat* «konj tamno rigje dilake» (nga tur. *dorùat* «kal dori» T.D.), *doratast*, *dorusha* «kobila mrko-rigje boje» (Bakoč. 196).

dornall adv. 1. Shkod. e lëshoj kalin *dornall*: sa ku ka vrapin, turrin me të katra. Përdoret dhe me kuptim fig. 2. *Dërrnall* adv. katunde të Tiranës (Farkë e ngjeti): shkonte ujtë *dërrnall* me *prut*, rrjedhte ujët me forcë. Kishte lëshue kalin, ngiste kalin *dërrnall*, me të katra. E ka dhe Manni.

Tur. *dört nall* (për *nall*, sh. *nallane*, *nallçe* në kët fjalor) «katër patkojt», dhe me kuptim porsî në shqipet për sa i përket ngamjes së kalit.

dovlet-i m. Jugë, Dibër, Elbasan, dhe një pjesë e Kosovës, ku një pjesë tjetër *dâvlét*, por në Shkod. e Tiranë *dâulét* 1. Shtet, pushtet, mbretni, perandori; ma së forti emën që tek ne i epej Sulltanit të Turkisë si personifikues i shtetit dhe i perandorisë: *Baba Dovleti*. Zuri të bëhej *dovlet* në vehte, filloj të fitojë pavarsinë. «*Dovlet* mos e ep rizanë — Se ne s'e lemë vatanë». (Jugë). «More huten e *Dauletit*, — Shkove e rae në breg të detit. — Ke shkarkohen barr'e Mbretit» (gjamë e vajtim në Mirditë). «Oh un i mjeri *Baba Daulet*. — Keq po m'vjen për at millet. — E kem pas rujtë për adalet¹⁾. — S'asht një ditë por katër vjet, — Dang me Kral e dang me Mret» (Lufta e Lumës me serbo-malazez, 1912). Shikoni dhe vargjet e Nolit ke fjala *mytesarif*. 2. Shkod.: lumni, mbarësi. (Ke Bardhi *deu o leth* "i begatë, lat. dives). Ka ra në *daulet* shyqyr për një vajzë të martueme në shtëpi të mirë e të begatun. Pvb. «shëndet e *daulet*» (Shk.). «Flëj, pellum, ti të më rrnosh shumë — Shum rrënosh e mirë gëzosh — Me *daulet* motin ma shkosh». (e

1) Këtu me veshtrimin «tjetër, sa s'bahet ma», si me thanë e kam rrujtë për ibret.

djepit, Shk.). «Po t'ep nusja 'i amanet: — M'i ço babës një shëndet: Kam ra mirë-o në *daulet*» (valle, Shkod.)

Turkisht devlèt (nga arab. daulàt), me të tana veshtrimet që ka në shqip.

3. *Dauletli*-jaf. : (Epitet i kohës për vezirat e Shkodrës. Ndeshet dendun në poezinë epike popullore, jo vetëm, por edhe në ndonji poemth satirik: «Brahim Pash' *dauletlija*, — Cofi pata me gjith zëq! — Shpejt ta mrriftë Rumelija — M'i fal tri kokrra kallamoq» (Molla Sali Pata).

Tur. devletli, titull-epitet që u epet vezirave dhe myshirave (mareshalëve) në Turki. (Sami 633).

Sekr. devlet «vlada, drzhava»; devlet-hanuma (Esih 41); rum. dovlet, dhe gr. (Mey.).

dudi-ja f. 1. Ke Meyer 76 «një lloj turtulli që merr emnin prej ngjyret». 2. Skrapar, rreth i Gjakovës, i Kavajës (= Kryevidh): shpend që qindron nepër druj, me sqep të gjatë, me pupla ngjyrë hini e në të kuqe të zbetë, në madhsinë e një pëllumbi e me një njollë si gjymsëhane mbas qafet, të cilit Tirana e Shkod. i thotë *kumri*. 3. Për sa i përket kuptimit abstrakt që shpesh ndeshet në folklorin tonë, kishe me krahasue veshtrimin e dytë që ka në turkishtet kjo fjalë, e që përmbledhet ma poshtë. «Ç'u mbush mali plot bandillë, moj bandillen; — Kërkojnë hanko *dudinë*, karafilën» (valle, Danglli). «Në dhë tëm kërcejnë *dudijat*. — Në dhë tem rrahin shar-gijat» (nga një kangë pop. e Veriut, mbledhë prej A. V. Prennushit). «Mos më qaj hanko *dudija*, — Se mos t'prishet bukurija» (Berat). «*Oj dudi, mjera dudi*, — Na ka ardhë ni haber i zi: — Na ka lipë Pasha n'ushtri. — Teim për teim ka nja për shpi» (Kukës). Por, në refrenin (përzi me një varg turkisht...) të kësaj strofe të një kange elbasanase, zogu që përmendet, ma së forti përgjasohet me *dudinë* shpend: «Karafili çel me një — Ku këndon ky zog i zi? — Hem d u d i hem sari — Bashinde joktyr, katmerli».

Ke Lokotsch 165/2119, prej të njajtës prejardhje (turk. *dudu*, pers. *tuti*), por me dy kuptime: papagal, dhe zonjë e hieshme, veçanrisht armene. Simbas Samiut 623 dhe 899, këto dy fjalë, sadoqë në turk. kanë të njajtin shqiptim (= *dudu*), dallohen si në prejardhje, n'ortografi ashtu në kuptim, sepse: e para nga pers. *tuti* (me dy *titi*), do të thotë «shpend kacavarës me pupla laramane e me gjuhë të trashë e të mishnueme që shkërben lehtësisht tingujt dhe fjalët e njeriut; papagal; fr. *perroquet*», dhe e dyta nga tur. *dudu* (me dy *dalla*) «epitet që qëmotit shoqonte emnat e grave si kadën, hanëm (= *Esmà dudu*), por ma vonë, titull sajdiqe për gratë armene të thye-me në moshë që veshen n'e moçme».

Simbas Miklos. *dudu* në shumë gjuhë të Ballkanit, dhe ke Lok. 2119, rum. *dudue*, *duducâ* «vashë, zojushë».

duduk-u m. 1. Pogradec: një varjant i veglës muzikore kapëz — buri që punohet me llore masive të çveshun një cope nga druni. Në Devoll kalamajt quejnë *duduk* ngallicen e preshit mashkull, së cilës i fryjnë në grykë për të nxjerrë një za të pacaktuem, (nga studimi i R. Sokolit). 2. Qytet i Delvinës: syth, bulë; it. *gemma*.

Në *duduk*, vegël muzikore aerofone; pipëz, bylbyl, të cilit, kur i fryhet me gojë, fishkullon; it. *fischietto*. Sh. dhe Çabej, Bulet. Shk.

Shoq. 3, 1961, 65. Bulg. duduk; rus. dudka, dudak, dudočka; çek. dudy (Lok. 536); sekr. duduk «vrsta çobanske frule; dudukanje, dhe fol. dudukati «svirati u duduk» (Bakot. 210).

dumàn-i m. adv. 1. Kudò, ma sè forti, me veshtrimin abstrakt të tymit: i dhà nji *duman*, në përpjekje, në luftë, me fjalë. Të ia çoj *duman*, e turbulloj, e mujti me fjalë. E çuem *duman* n'at darsëm, me të zderhallun, Rakija u jep *duman* dhe kànga merr dheun. «Mbyt'i të gjitha në *duman* të Verës — Dhe loj me Trëndafij e Rrush Hardhie!» (Rub. O Khaj. Noli). «Të xhumanë atë ditë — Në të Pes-Puset në grykë — *Duman-e* një natë e një ditë» (Vlonë, në luftime me grek). Por edhe: *duman* i madh n'at odë, tym; duhëm. 2. Në Fj. gj. shq. 97, *dumén*-i m. flakadà, trikë» Po kështu dhe në fjalorthin e Kengë pop. lirike: zjarm me kashtë në rása festash, sidomos në darkën e Shëngjinit. Ke Filip Ndocaj, e bamë *duman*, e çuem *vendit*.

Në tur. *dumàn*¹⁾ «tym; mjegull që shkaktohet prej pluhunit t'imtë që çohet n'ajri; djersa që lëshojnë enët kur vlohët në ta nji gjasend i langtë, ose kur djersifin nga një likuid i ftohtë; vesa që u bje pemëve e luleve» (Sami 633).

dushman-i m., por në Jugë (në Berat e Vlonë ma sè forti) edhe me shurdhimin e *a-së* tonike *dushmën*: anmik, hasëm, e kryesisht anmik i atdheut. Ke Meyer 77 (unversöhnlicher Feind²⁾). «Pse *dushmani* është tue ndersÿ. — Tokët e Mbretit për me i msÿ (Fishta). «Qani, o nëna, sa të shëmbi. — Mundimin e djem'et që bëni. — U vate për dhjamë qëni. — Se ua i mori *dushmëni*» (Kurvelesh). «Bini more djelm *dushmanit* — Bini djelm qafirrit — Se sot asht dita e trimit» (Lufta e Shqiptarëve në Nish, 1875-76). «Do virrma t'forta, sjellë me rribë t'murrlanit. — Diftojnë se u nis ushtria e *dushmanit*» (Zâni i kasnecavet, Lek Gruda). «... me këta derra të pabesë e me këta *dushmanë* të fesë sonë». (Don Kishot 309, Noli).

Tur. *dushman* «anmik».

Bulg. *dushman*, *dushmanin*; rum. *dushman*, *dushmanca*, *dushmanie*, *dushmanesc*; rus. *dushman* (Lok.); sek. *dushmanluk* (Bakot. 213).

duvák-u m. 1. Cipe e hollë, pothue gjithkund e kuqe, që i hidhet nuses ditë e martesës, së cilës i mbulon fytyrën tue u zgjatë deri në bel. Duvaku hiqet në shtëpin e burrit me disa ceremoni e valle simbas zakonit të çdo vendi; cipull (Jugë), praskë (Cord.). Pvb. «aty ku hiqet *duvaku*, asht meraku» (Tiranë). «... do

1) Ke Lokotsch 43/545, turk, *duman* «tym» (nga pers. *dudman*), së këtejmi bulg., pol. rus: *tuman* «mjegull», bulg: *tima* poashtu: Po ke Lok: 164, turk: «njisi dhetmishe; mjegull, tym» (ku citohet Kelekjan, kamus 417 b); nga rranja *tam*, *tum* «të mbledhun, të bashkuem», çagat, *tömen* «grumbull»; së këtejmi, rus *t'ma* «sasi e panumërt»; bulg. *tuman*, rus. *tuman* «mjegull»; pol: *tuman* «mjegull, re pluhuri» etj: Samiu 454, *tuman*, vulg: *tümen* e ka për fjalë turkishte: «grumbull i madh; njisi dhetmishe: një *tuman* ushtar = së lashti një divizion; monedhë ari 1000 akçe, dmth. 50 grosh në Iran; *Mir-tuman*, gjeneral divizioni po në Iran Po ke Samiu 623, përmbahet dhe pers: *dud* «tym» dhe *dudman* «dinasti, familje, racë». Khs.. Vasmer Russ. etym. Wörterbuch III 152.

2) Ke Meyer 67: Gr. heisst *dushmënje* «majestätisch, junonisch» «von einer Frau: der Zusammenhang ist mir unklar.

t'i lutej që të mos e porositë të ngrërë *duvakun...*» (Don Kishot 203. Noli). «Pague s'ishte varrë as gjak, — S'kishte vû nuse *duvak*». (Fishta). «Dhe në krye një *duvak*. — Mbyllur mbrenda një *zambak*» (Ali Asllani). «O kush ajo qi asht nën *duvak-o*» (valle, Mat.), «Hypa nalt-o, në çardak. Gjeta 'i nuse nën *duvak*. —» (Shkod.). «Të ngrita *duvaknë*. të pashë stolinë, — Më dogje në zemër, erë trendelinë» (Përmet). «Po len dielli lak në lak. — Hini lulja nan *duvak*; — Treqind *krushq po m'duken pak!*» (Lumë). «O moj kumbulla gërçinjë. — Thuaj nuses të na vinjë — S'ka *duvak* me se të vinjë. — I jep dhëndëri *shaminë*» (valle, Përmet). 2. Diku në qark të Dibrës me alternim të v : 11 *dullak* (cfr. bulg. e poshtshenjueme) : «Qaj *dullaku* lugje lugje, — Dilni e shifni molln'e kuqe!».

Tur. *duvâk*: vel, mbulesë prej tyli e qindisun dhe e stolisun që i vehet në kokë dhe i mbulon fytyrën nuses ose kërthimit. (Sami 622). Sh. dhe G. Meyer 78, ku jepet dhe forma *dullak*.

Bulg. *dulak* (Mey.); sekr. *duvak* «zavjesa, mladin veo, veo vjer- nički, tanka koprena, kojom se pokriva nevjesta» (Esih. 44).

dykme-ja f., *dykmën*-i m. në të dyja gjinitë ke Meyer 78, «taler europjan» (= monedhë metalike). Nuk tregohet prejardhja. Weigand 15, ka *dykmën-a* pl. «pare arit». Ke Leotti 140, *dykmeja* f. (copë arit e përdorun për zbururime granishë; taler europjan». Në fjalorin e Gazullit 117, *dykme-t* efsh. për Duka- gjin «lojca», dhe për Malsi të Madhe «gjerdan, kolanë grashë me çingla e noca». Në Fj.gj.shq. 97, (edhe këtu ambigene: *dykmë*-ja, *dykmën*-i) «pare ari e vjetër».

Tur. *dökmè*, em. foljuer nga *dökmèk*, radik. *dök*: «hekuri i thjeshtë, i shkrimë e i derdhun në kallep; metal i derdhun» (Sami 631). Sh. dhe Çabej, Bulet. Shk. Shoq. 3, 1961, 70.

Sekr. *dugme* 1. Pljosnat manji metalni, koshaçni, drveni ili stakleni predmet za zakopçavanje odela; 2. Predmet koji po abliku lisi na dugme» (Bakot. 209); *dugmali* «s'dugmetima» (Esih 43).

Me këto cfr. tur. *düğmè*, *düyümè* (fol. *düğmèk* «me lidh, me mërthye ilikun, me kopcue»): pullë, kopsë, sumbull gjithnduershe për të mërthyer teshat» (Sami, poaty).

dylgjër-i m. (fjalë e vjetrueme) : 1. Zanatçiu që punon pjesët e drunit të një ndërtese, posë dritareve e dyerve; germ. Zimmermann (Mik); it. carpentiere. Ke Leotti 140 *dylgërm*. «falegname, legnaiolo». 2. *Dylgjëri*, em. familje në Elbasan, ku dhe *Dylgjërhyzen*, emën lagje.

Tur. *dulgier* (nga pers. *durugjar*), me të njajtin kuptim. (Sami 633) Sh. dhe G. Meyer 78.

Bulg. *dulger*, *dulgerin*; rum. *dulgher*, *dulgherie* (Mey., Lok.): sekr. *dungjerin* «drvodelja, stolar», *dungjerisanje*, *dungjerluk*, *dungjerski* dhe folja *dungjerisati* (Bakot. 211).

dymen-i m. Në detari «timon».

Nga tur. *dümen*, me kuptimin e sipërm; fig. ma i fundit, ma i lanuni. *Dümen neferi*¹⁾: ushtari ma i fundit i një njsije ushtarake.

1) Para 50 vjetësh në Shkod. e ndoshta edhe ngjeti: *duman nefër* ushtari ma i lanun, ma i parandësishmi (= il soldato più trascurabile).

G. Meyer 78 ku jepet dhe burimi i fjalës turke nga it. *timone*. Bulg. djumen; rus. demen (Mey. Lok.); sekr. dumen «kormilo», dumenisanje, dumenxhija, dhe folja dumenisati (Bakot. 211).

d y m l è k — u m. Shkod. bastan i llojit të pjepnit, i rrumbullakët, me lëkurë të verdhë të laracueme me vija të blerta, që piqet vedit — mbasi të këputet — dhe ruhet për tu ngranë dimnit. Në shum shtëpia e kanë për zakon ta lidhin me fije të bukura basme etj., dhe e varin kandeve të tavaneve nepër kthina ose nëpër trenë. Të ketë pësue thue fjala ndërrim në zanoren paratonike me prani edhe të një -m- epenetike, se në tur. d ö l e k do të thotë «bramsha (= komishta, kakaviça) pjepnash e shalqish; pemë a tjetër gja e rrumbullt». (Sami 633). Cfr. dse t ü m b e l è k, vegla muzikore membranofone e rrumbullt si tallamazi. Cfr. dhe sekr. d u m l e k, i njajti bastan si në shqipet.

Rum. dovleac, dovlecel; sekr. dulek, dumlek, dumlak (Mik. Bak., Lok.).

d y n m è -j a f. tosk. dhe në Veri me ndërrim theksi d y n m e: I konvertuem në një besim tjetër për opurtunitet; laraman, as andej as këndeje. Mbas hyrijetit, çifutën të konvertuem laramanisht patën zanë pozita të ndryshme në Perandori; kështu, me të drejtë o pa të drejtë, shumë Zhonturq, për sjelljet e tyre paburnore, mbiemnoheshin prej popullit «*dynme Selanikut*».

Tur. d ö n m è (folja d ö n m è k «me u sjellë, me u kthye», radik. d ö n): të kthjem, të zbrapsun; të ndryshuem, të jetërsuem; të konvertuem, apostazi» (Sami 635).

Sekr. *dionme* «zhidov koji se postao musliman» (Esih 42).

d y n y m edhe **d y l y m -i** m. njisi maset e vjetër, deri tashti vonë në përdorim në fshatarsinë tonë, që korespondon me një sipërfaqe dyzet hapash së gjani e dyzet së gjati, ose me aq tokë sa mund të lavrojë gati gjysmë dite një pendë që (një ditë mpluer «iugerum» ke Bardhi). Mësa e dynymit ka qenë e ndryshme tek një krahinë në tjetrën. Manëfund pat zanë vend me 1000 m². sipërfaqe. Strema asht ma e vogël se dynymi, dhe vreteni pak ma i madh.

Tur. d ö n ü m (po nga d ö n m è k që u tha sipër), njisi maset në sasinë e sipërtregueme.

Bulg. dulum; sekr. dunum, dulum «komad njive manje od dana oranje» (Mik.).

d y r y k fjlplk. Shkod. qindresë, saktësi, grat, durim. S'i ka puna, s'i ka fjala *dryrk*, njitash të thotë po, e nesër jo. Ke Busetti 278,398 «costanza, fermezza». Meyer 77 ka d u r u k (prej Rossit), të cilën e nxjerr nga tur. *durmak* «me qindrue, me zatetë». Si në trajtë ashtu në kuptim ka gjasë të jetë kështu, por në fjalorët turkisht s'po gjej derivat me sufiks -uk, n'analogji me *bozuk*, *kopuk* etj. Cfr. sekr. d u r e q l i (ndoshta në lidhje me tur. *direkli* «me direk, njeri shtyllë»), «stalan» = i qindrueshëm (Esih 44).

d y s l l è k -u m., shm. *dysllekë*, Shkod. ana muslimane; ke Bashkimi *dyzllëk*, dhe ke Busetti 441 *dyzlllyk*¹⁾: veshje cohet a shajakut ç'prej nënkupës së gjunit e deri në nje të kambës. Para 45 vjetësh

1) Edhe trajta *tosllakë* (Cord. 172) dhe *zllak* (ndoshta me aferezë, ke Busetti 441), lypset të lidhen me tur. *tozllük* «pluhunpritëse», (sh. *tozlluk* në kët fjalor).

në Shkod. ka pasë dysllekë prej cohet të qindisun me gajtana të zez, shum herë të laracuem me fije arit. Kanë qenë bartë nen fistan prej shtëpijave të para të vendit. Dysllekët prej shajakut, sallde anash me gajtana të zez. bareshin prej kalorsëve e spahive për t'u mprojtë prej baltash. Tirg cung (Bus.), ladicë (Gaz.), ploçkë (Cord.), vjegca e kambëve (Gaz.).

Tur. dizlik («ngjujce»), një farë bragesh deri në gju që veshen s'epërmi dhe së poshtmi (Sami 640).

Sekr. *dizluci*, *dizluke* «bjeçve od çohe koje pokrivažu noge od çlanaka do koljena» (Esih 43), por ke Bakotiq 175, kjo fjalë konfondohet dhe me *tozluci* (shif *tosllëk* në këtë fjalor).

dyst, **dyz** adv. 1. Plânët, sheshët, përfushtë, rrafshhtë, nderm; drejt, mbarë; shkoq (Gaz.), shulmë. Vend fushë, *dyst*. Gurët janë vu *dyst*. Rruga asht *dyst*, pa sopa e pa gropa, e barabartë në sipërfaqe të saj. Cohë *dyst*, pa viza, pa pika. Fig. e ka punen *dyst*, i shkon mbarë puna. U shtruem *dyz* (në muhabet). 2. *Dyst*, një nga lojnat e taullës. 3. *Dystinë*-af. rrafshinë, fushë, log. shesh. 4. Me *dystue* ft. me rrafshue, me sheshue një vend që asht gropa gropa, me rrapshatue (Gaz.), me logue (Mal. e Gjak.), *Dystuem* (i, e) adj. i plântë, i rrafshhtë.

Tur. düz, po si në shqipet, G. Meyer 78.

dystabân adj. Elbas. e ngjeti: kambë e rrafshhtë, që pjek në tokë shputa e saj. I paska kambët *dystabân*. Germ. Plattfuss; it. piede piatto. Po kështu dhe për kambët e kalit kur janë të sheshta dhe pjekin rrafsh mbi tokë.

Tur. düz tabân (= *düz* «rrafsh» dhe *taban* «shuell»), me të njajtin kuptim.

Sekr. *duz-taban* «ravno stopalo» (Esih 44).

dyshek-u m., *dishëk*, nga tur. *döshèk*¹⁾ me të njajtin kuptim: 1. Shtresa e djitun për të fjetë mbi të që shtrihet në shtratin, G. Meyer 78 v. Me shtrues dyshekun²⁾, me ra në *dyshek*, në culet (rreth i Tiranës). Lëngoju gjashtë muej i shtrimë në *dyshek*. «Dyshek tokën, jastëk gurin» (kangë pop.) «Mor *disheku* rrumullak. — Ç'i vjen çunit rreth përçark» (Peshkopi). Fig. i rritun në *dyshek* puplash, për një të rritun me dhela, ose që i ban vedit me sy. 2. Ke G. Meyer 78 me etimologji turke «jatak, strehë, jastek, mbulesë-kopertë»(?) 3. *Dysheklliku* m. Tiranë; *dysheklliku*-u m. Elbs. (në fjalorët turkisht s'përmbahet kjo trajtë me sufik.-lik: musandër, raft i madh mbrenda murit ku vendosen të palueme culet (dyshekë, jorgana, jastekë). «Mori e mira në *dyshekllek*. — A p'e sheh qi m'dulën ment. — T'u t'pa n'ëndërr për gjith net» (Krumë).

Bulg. *dushek*, *djusheklik*; rum. *desheklik*; rus. *tjufjak* (Mey. Lok.); sekr. *dushek* «vegja blazina nabijena vunom, parjem ili pamukom na kojoj se lezhi i spava» (Bakot. 213); *dusheklik* «ormar, gdje se danju drzhe jastuci» (Esih 44).

1) Cfr. foljen *döshemèk* «me shtrues, me shtri, me mbulue sipërfaqen, me shtrues e takamisë dhomën etj. (rađik. *dösh* «anë, bri, breg»).

2) Në Tiranë, ndër dyshekët e shtruem për dhandrin e nusën e ré, ma së pari shtrihen djelmoça, që të shkojë mbarë pjella me mashkuju.

dysHEME-ja f. Veri; *dys h e m è* Shq. Mesme; *d i s h e m è* Gjinok., Dib. (në Veri edhe me ndërrim theksi, si zakonisht) 1. Shtroja e odës, zakonisht e ndërtueme me dërrasa; shtros (Leskovik, Çabej); shtrojë, darathë (Cord.), shullësë (Ndroq, L. Dodbiba), patos (Leotti). 2. Ke Meyer 79 «Fussboden», ku thuhet se edhe *dysen-i m.* asht identik me të sipërmen, por me kuptim: pjani i poshtëm i një shtëpije.

Tur. *d ö s h e m è* (em. foljuer nga *d ö s h e m è k* që u përmend sipër), përposë veshtrimit si në shqipet, edhe: takamisja e një dhome a zyre me të gjitha orentidë e nevojituna. (Sami 628).

Rum. *dushemea* (Lok.)

dYZËN-i m. Veri, Shq. Mesme; *d i z è n* Dibër; *d u z è n*, Labëri: 1. Qejf, aheng; gëzim, haré argtim; muzikë, akord muzikuer. Asi *dyzenit* u mbajtë mend. Në të katër anët gërsitte ahengu e *dyzeni*. Shyqyr, e ka punën në *dyzen*, e ka vu për fije, shkon përpara. Me vu sazet në *dYZËN*, me i akordue. «Gjepj'e gjalit alltun topi — Me *dyzen* të shkoftë moti; — Gjepj'e gjalit plot me fir — Rritu bir u bafsh vezir» (nina-nana, rreth i Tiranës). «Ia ktheu zogu me *duzene*: — Ç'erdh koha si koha e vjeme — Vito vetullakaleme» (Lukovë). 2. *DYZENE*-ja f. Kukës: çels i veglave muzikore kordofone, si çifteli, lahutë, qemane etj. 3. *DYZENQAR*-e adj. Koplík (me sufiks. pers. — qar, që turkishtja s'e ka): komik, hokatar, shakaxhi.

Në kongresin e gjuhës të mbajtur në Stamboll me 1932, ka qenë konstatue prejardhja persjane e kujtueme. Qose Raif Pasha-ogllü Refat bej, ka parashtue aty se rrjedh nga tur. *düz m è k* ose *d i z m è k*: me vu për fije, me vu në rregull, me shtrua drejt, me rreshtue, me radhitë. Nga radik. *düz, diz*, cfr. dhe derivatet *dizi, dizish, dizilish, düzgün, düzme* etj. Me gjith këta, Sami Frashëri 626, ç'me kohë këtë ka për fjalë të prejardhjes turke «rregull, tertip; harmoni, akord muzikuer; fjalë e trillueme». Edhe Meyer 79, bjen prejardhjen nga tur. *düz*. Në Persid. — rus. slovar s'e takova gjakundi fjalën *dyzen*.

Sekr. *duzen* «bjelilo i rumenilo — fucus, pigmentim» — (Esih 44).

DYZME-ja f. Ma së parit e shpjegon Meyer 79 si «pabesi, trathiti» nga tur. *düzme*. Ke Leotti 141, me shurdhim të sibilantit mesor *d u s m é* «perfidia, slealta, infedelta». Por ke Gazulli 118, për Malsi të Madhe *d y z m e -ja* f. «hollime»; cfr. *d y z m e l i -ja* f. (Mirditë) «për grue matare (që din me punue gjithfarë rangësh shtëpije); germ. *Haushalterin; it. industriosa*».

Në tur. *düzme* (si emën derivat nga radik. *düz*, folja *düz m è k*) ka këtë veshtrim: *gja e sajueme e trillueme prej së paqenmeje, çpikje rrene, falsitet*» (Sami 626). Por nga folja *düz m è k*, dalin të dy kuptimet që ka në shqipet fjala *dyzme*: «me ba, praktikue, me sendergjue; me mbarshtrua, me sajue, me rregullue; me çpikë, me qitë në dritë; me kurdisë rrena». *Düz m è s ö z* «fjalë e kurdisun, false» (Sami, poaty).

DYZHGYN adv. Shkod. para 30 vjetësh (me sonorizim të spirantit të mesëm); ka ra *dyzhgyn* i ngrati, gjindet në hall, në vështirësi, në siklet për jetesë sidomos.

Me të najtin kuptim tur. *düşhgün* (folja *düşmek* «me ra poshtë, me u rrëzue»).

Résumé

EMPRUNTS D'ORIENTALISMES EN ALBANAIS

(dad-dyzhgyn)

dad-i m. dans les phrases ç'ia nxore dadin (Tirana), quand on parle déraisonnablement, et gjellë pa pikë dade, mets fade, insipide. Du turc tat «goût, plaisir, douceur».

daballhâne v., surabondance de mets qui vont perdus; hôtes non invités; invités sans un critérium dans une noce. A confronter avec le turc daull-hanë «lieu de musique», tabla-hanë «lieu des plats».

degëndis v. a., chez le dictionnaire de Leotti «spargere» (=gaspiller, éparpiller). Du turc dagitmak «se répandre, s'éparpiller».

dahà adv. «davantage, d'autant plus, encore». Du turc dahà (plus exactement dahì, même sens).

dàhël vx., me bâ dâhëll «jaser». Du turc dâhl «participation, intrusion; influence; opposition».

dahil v.x. kam ra dahil «être à l'étroit». Du turc dahil «qui s'introduit, qui s'y trouve; assistant; participant, compris, inclus» etc.

dai-ja m. «preux, brave, vaillant; généreux, noble, hospitalier». Miklosich lui croit une origine arabe da'i «Anrufende», Mayer lui considère le turc dahi «rusé, capable». Du turc dayi principalement «oncle»

daj, dajm dav., dajmà, daimas «toujours, tout le temps, continuellement». Du turc et ar. daimà, même sens.

dâjre-ja f. dairë-ja «instrument populaire à percussion». Me bâ dajre «liesse, faire de la musique». Dajrellik «banquet de fiançailles, de mariage, de circoncision fait avec de la musique. Aux temps de la Turquie: xhibaldâjre (=bureau des montagnes), tapidâjre (=bureau des hypothèques), ixhradâjre (=notariat). Du turc. ar dairë dans les sens de «instrument de musique à percussion, office, bureau»

dallâsh adv. dolâsh «au rebours, à la renverse». Leotti porte dollâk (?) «deviazione, via indiretta». Dallashue «prendre, considérer au rebours». Du turc dollâsh, dollashik, même sens.

daldîs v. int. «s'éprendre de quelqu'un ou de quelque chose; se perdre en pensée, être dans l'incertain; être dans le feu de la fièvre». Chez H. Z. Kamberi «plonger». De l'aoriste du turc daldî (infinif daldmâk), mêmes sens.

dallfès-i m. «fèz agrémenté de pièces d'or ou de pierreries porté par les épouses citadines; couvre-chef orné». Probablement du turc dall «depouillé, nu», et fes «chapeau».

dallgi-ja f. «se perdre en pensée». Cfr. turc dallgin «perdu en pensée, insensé», etc.

dallkaük-u m. adj. «opportuniste, complimenteur, hypocrite, baïsemain». Dallkaukllëk-u m. «opportuniste, hypocrisie, compliments excessifs». Du turc dallkaük, même sens.

dam-i m. «sorte d'auvent à toiture, ouvert d'un côté; jasse, hangar». Du turc dam, mêmes sens.

damàz-i m. «taureau reproducteur». Du turc *damiz*, même sens.

damxhik-u, chez Cordignano «il gioco della tria». Probablement du turc *damâ* (et celui-ci du français *dame*) avec le suffixe *-xhik*.

dan, suffixe du persan indiquant le récipient au le support d'un objet. Il a donné en albanais les emprunts suivants: *xhyzdan*, *shamdan*, *gjyldan*, *klapedan*, *hanedan*, *bake(r)dan*, etc. V. ces mots.

-dan -den -tan -ten suffixes du turc pour les substantifs, les numéraux, etc. On a en albanais *birdèn*, *Allahtàn*, *Allahtèn*, *denbaba-dèn*, *havadàn*, *seftedèn*, etc. V. ces mots.

dangallàk-e adj. «niais, nigaud; esprit lourd», *dangaràq* «ventru, ventre-gros». En turc *dangallàk* «*trapu*, lourd».

-dar, thème du présent du persan *dashtàn*, qui suffixé aux noms indique maîtresse, emploi, gouvernement, commandement. En albanais on a les emprunts: *bajrakdar*, *hazinadar*, *hisedar*, *tefterdar*, *malldar*, *serdar*, *hyqymdar*, *tehsildar*, *dizdar*, *sanxhakdar*, *myhyrdar*, *bazhdar*, *hevadar*, *zylyfdar*, etc. V. ces mots.

darçin-i m. «aromate; écorce du cannelier». Du turc *tarçin pers. darçin*.

dardagàn-e adj. «négligé»; même sens aussi en turc.

darë-a f. «poids propre de l'emballage d'une marchandise. En turc *darâ*, it. *tara* «déchet», et cette dernière de l'ar. *tarhâ*.

darmadakë adv. dans u *danë darmadakë*, où est l'un n'est pas l'autre. Du turc *darmâ-dagàn* «irrégulièrement».

davët-i m., comme en turc *da'vèt* «banquet».

davranisë (me) v. int. «résister, supporter, tolérer». Du turc *davranmâk*, à l'impératif *davran*, même sens.

dë, employé plutôt après l'impératif comme raffermissement, conditionnement: *bjere dë*, *shko dë*, etc. En turc *-da*, *-dë*, *-tà*, *-të* «à, chez, aussi, encore, et».

dedë-j m. 1. Titre des prieurs des sectes mahométans *Baktashi* et *Mevvlevi*. 2. *dëde* dans la région d'*Ishëm* «nigaud, sot». Du turc *dedë* «oncle».

denbabadèn adv. «d'ancienne lignée, ancêtres». Du turc *dededën-babadàn* même sens.

def vx. dans *me ba —*, *m'u bâ —* «s'ôter des yeux, s'éloigner». En turc *def-etmëk* et *def ollmâk* (ar. *def'*), mêmes sens.

defme-ja f. «*Laurus nobilis*, laurier». En turc et pers. *defnë*, grec *dhâfin*, même sens.

degërmi-ja f. «voile blanc porté par les femmes scutarines sur la tête. Voile en général pour les veuves et les femmes âgées. Voile porté en cas de mort. Du turc *degirmi*, *deyirmi* (de *teker*) «a) rond circulaire; b) carré, foulard carré».

delendis v. *telendis*, *delenisë (me, me u)* «faire honte, sentiment pénible venant d'une faute commise ou de la crainte du déshonneur; perdre la réputation». Du turc *dilennëk*, aoriste *dilendi* «*quémander*, demander l'aumône, demander d'une façon éhontée».

delenxhi-u m. adj. «éhonté, flétri, avili, perdu de réputation, méprisable» En turc *dilenci* «*quémandeur* dans le sens concret et moral».

deli N. et adj. 1. «preux, brave»; 2. *deli-u* «ethnonyme». En turc *deli* (de l'anc. turc *tilbë*) «écervelé, fou, déraisonné; emporté».

demedè adv. «peut-être, vraisemblablement». On lui pense un demek+dè qui en turc signifie «en disant, en parlant». Demèk «soi-disant, prétendument, en allem. nämlich». La partie catholique de Shkodër a aussi kindemek «soi-disant». En turc demèk «dire; libeller, appeler».

demiroxhàk-u m. «fer d'âtre», du turc ocàk demiri.

deq-i m. «tour, ruse malicieuse», du turc deq même sens.

derai-ja f. «parement tendant à l'orfroi, usité notamment dans une sorte de gilet emmanché (anteri) pour dames». Cfr. ar. derari pluriel de durri «brillant comme les étoiles, comme les perles»; derayi', plur. de l'ar. durra' «surtout d'homme, ouvert de devant».

derbedèr-e adj. et n. f. «dérégulé hurluberlu, aller à la débandade». En turc derbedèr «vagabond allant de porte en porte». En pers. dār-be-dār.

derhèm-i m. 1. «Unité pondérale, 1/400 de l'ocque, 2^{gr}, 5" 2. «Les différentes unités pondérales de tout poids, peson». En turc dirhèm, der l'ar. dirhèm «même sens».

dervèn-i m. Chez Meyer «défilé, gorge (de montagne)». Le Dict. de l'albanais porte «gorge de montagne; grand'route, route publique en dehors de la ville». Du turc derbend et dervend (du pers. dār «porte» et bānd «lier»).

destūr-i vx. Chez les dictionnaires Bashkimi et Busetti «libero, liberté; permesso». Dans le langage populaire avant trente ans: «permission, liberté, faculté». Sami Frashëri (Kamusi-turqi 609) le considère d'origine persane de dāst «main» et la désinence -ur. Cette glose est pénétrée aussi en arabe, avec le pluriel desatir. En turc elle a les acceptions suivantes: «1. Grand-vézir influent; ministre, gouverneur; 2. Chef spirituel des adeptes de Zarathoustra ou Zoroastre; 3. grand registre; 4. traité d'une branche de savoir; 5. collection de lois en vigueur; 6. formule en mathématique, en médecine; 7. permis, autorisation».

desturlek-u m. «liberté inconditionnée; cessation de couvre-feu; permis de porte des armes». Probablement avec syncope de des(tur)luk.

devè-ja f. déve-dévja «chameau, dromadaire». Devedar (Leotti) «chamelier». Du turc devè tivè, même sens.

devè-kush «Struthio camelus». Du turc devè-kushù, même sens.

devedishe adj. «1. «A Shkodër shegë devedishe 'grenade moyenne, d'une saveur très douce'; 2. Vieux bien portant; 3. chez Gazulli devedyç 'niais». Du turc devè-dishi «une variété de grenadier».

dévèr-i m. «1. tourner sur soi-même (pour les derviches tourneurs); 2. période, époque; 3. intérêt, emprunt à intérêt, usure». En turc devir de l'ar. devr n'est pas employé en turc dans le sens «intérêt».

devrije-a f. «1. Avant 40 ans: petit détachement de soldats, de gendarmes ou de gardes, chargés de patrouiller; 2. encerclement» (Bashkimi), du turc devir-kollù «patrouille d'un détachement militaire pour assurer l'ordre public».

dërdëris et dërdëlis v. int. «parler sottises, bavardage; faire des projets chimériques». Probablement une onomatopée commune au turc dirdir «bavardage, babailage», dizdir «bruit ennuyeux».

dibā-ja f. «tissu de soie de couleur claire (plutôt rose), brodé de

feuilles et fleurs, tissu broché, brocart». Miklosich lui pense le gr. dhibasos. En turc diba (du pers.) et la forme arabisée dibarc «tissu broché de feuilles et de fleurs».

dibèt-i m. «soutache noire lustrée, mise avant 45 ans aux manteaux des dames musulmanes». Du turc vulg. dibèt «sorte de doubure lustrée de laine fine des chèvres du Thibet, dont provient aussi le nom».

dijexhèk vx. «dict, prétention». En turc diyecèk, troisième personne du singulier de l'aoriste de demék «dire».

dik «forte déclivité», dik termâ «forte montée», dik tërpo «forte descente». En turc dik «droit, forte pente».

dilmi conj. vx. «étant donné que...», puisque... En turc deyilmi formé de degil «non, pas» et la désinence mi «n'est-pas».

dimí, demi-ja f. pl. dimitë, «pantalons bouffants pour dames». En turc dimi «tissu de soie, de coton ou de laine», d'après Sami Frashëri, provenant du gr. Kalekian note «damas (étoffé); adj. damassé, e».

dipxhik-u m. dimxhik et dymxhik vx. «crosse du fusil», du turc. dipcik.

din-i 1. «foi, religion, culte», de l'ar. din; 2. Dindar «fidèle, dévôt», avec addition du suffixe persan -dar; 3. dinsöz-e adj. «infidèle, au fig. insipide».

divan-i m. 1. «corridor, canapé», 2. Le dict. Bashkimi porte aussi «tribunal, trône» que répète Weigand Gericht; 3. N. Frakulla lui donne les sens d'un «livre de poèmes, divan». En turc divan, du persan.

divanè-ja f. adj. «fou, idiot, nigaud». Le dict. «Bashkimi» porte aussi «belle femme mais de moeurs légères»; Busetti «sgualdrina, donna di mondo». En turc divanè du pers. «fou, idiot, nigaud».

divanhâne-ja f., deverhânë-a, diverhânë-a, divahanë-a, un composé turc et persan divanhânë «place du divan».

dogramaxhi-u m. charpentier». Du turc dogramâ «mêmes sens».

dogri adv. «précisément, directement, d'affilée, du turc dogri et dogrù, même sens».

dollàk-u m. dallak-u m. «pièce de toile qui se lace autour de la jambe, sorte de guêtre». Du turc dolak, même sens.

dollamà-ja, dollomà-ja f. dollomàn-i m., dollamè-a f. «vêtement long ancien, de drap ou de bure, sur lequel on met la ceinture». Du turc dollamâ «manteau rouge de fête janissaires».

dollandëris v. tr. et intr., vx. «induire en erreur, jouer un tour».

dollandërixhi-u m. «celui qui induit l'autre en erreur par des ruses et des promesses follacieuses». Du turc dolandirmâk et dolandirci même sens.

dollàp-i m. 1. «armoire au mur»; 2. «torréfacteur de café»; 3. «mansarde»; 4. «pompe à chapelet pour irrigation»; 5. «transporteur automatique des mets»; 6. «jeu d'enfants». En turc dolâp, du pers. dulab, concorde en albanais pour les sens 1 et 3.

dollmà-ja döllëm-a 1. «mets fait avec du riz, du raisin sec, des pistaches et autres assaisonnements enroulés dans une feuille de vigne ou de chou; courges, poivrons ou tomates remplies de cette sorte»; 2. «les deux glandes lymphoïdes, situées de chaque côté de la gorge». Emprunt au turc dolma même sens que le point 1.

dollí-ja f. «toast». En turc dolù et dolì même sens.

dollibàsh-i mé «celui qui porte le toast». En turc n'existe pas cette forme suffixée.

domùz-i m. «porc, cochon». En albanais s'emploie uniquement au figuré: homme qui fait quelque chose de sale, d'impropre». Domuzpazár-i était appelée jadis la place des charcutiers à Serreq de Shkodër.

dona-t n. f. pl. «longs caleçons de laine, bas de chausses». En turc don «robe, habit; pantalons bouffants» et içdonù «culottes, chausses».

donamà-ja f. donâme-ja danâmê-a f., du turc donanmâ, mêmes sens: 1. «Grande fête, festivité, liesse populaire avec feux d'artifice»; 2. «cuirassé, flotte militaire».

donatis v. tr., dans le même sens que le turc donatmâk «orner, embellir, parer».

dondërmâ-hi m. «ice-cream, gelé, frappé». Du turc dondirmâ de dondirmâk «faire geler».

dördull adv. «le plein d'un récipient», du turc doldir «rempli».

dorî-u n. et adj. «bai, cheval dont la robe est rougeâtre», du turc dorù même sens.

dortnâll adv. «galop, la plus rapide des allures du cheval», du turc dört nall «les quatre fers».

dovlet-i m. «Etat, pouvoir, royaume, empire; chez nous plutôt le nom donné au sultan de Turquie comme personnification de l'Etat et de l'empire: baba dövlëti». Du turc devlèt (ar. daulât) même sens.

dauletli-ja f., comme en turc devleti «titre donné aux vezirs ou aux maréchaux».

duđi-ja f. 1. Chez Meyer, sorte de tourterelle, prenant le nom d'après la couleur de la livrée»; 2. «Streptopelia risoria». Du turc dudu, pers. tuti «perroquet; belle femme, natamment arménienne».

dudük-u m. «espèce de mirliton; bouton, en parlant de l'arbre». Du turc düdük «instrument aérophone; mirliton».

dumàn-i m. 1. Dans la plupart des cas dans le sens abstrait de «fumée»; dumén-i «feu de joie». En turc dumàn «fumée; brouillard provoqué par la poussière; vapeur des récipients mis à bouillir; rosée».

dushmàn-i m. «ennemi, notamment ennemi du pays». Du turc dushman même sens.

duvâk-u m. «voile léger, presque partout rouge, jeté à l'épousée le jour de son mariage. Il lui recouvre le visage jusqu'à la ceinture». En turc duvâk «voile, couverture de tulle brodée et ornée qu'on met à l'épouse ou à l'enfant».

dykme-ja f. dykmèn-i m. «thaler (=monnaie métallique)». Du turc dökme «fer fondu; métal fondu».

dylgjër-i m. vx. «Charpentier», en turc dulgiër (pers. durucar) même sens.

dymen-i m. «gouvernail», du turc dümen même sens.

dymlëk-u m. «genre de melon hivernal». Est-ce le turc dölek «melon et pastèques naines de la fin de la saison»?

dymè-ja f. «converti pour opportunité, cryptochrétien, cryptojuif. Ces derniers ont occupé des postes importants de l'Empire». En turc dönme «converti, mué».

dynym-i m. et dylým-i «ancienne unité de mesure correspondant à une superficie de quarante pas en long et large, ou bien à autant de

sol que peut labourer en presque un demi jour un attelage». Cette mesure varie d'une région à l'autre. Du turc dönüm même sens.

dyryk-u m. vx. «résistance; précision; abondance; tolérance». Meyer lui considère une origine turque durmāk «résister, immobiliser».

dysllëk-u m. «guêtre d'étoffe ou de bure». En turc dizlik «sorte de braies jusqu'au genou qu'on chausse d'en haut et d'en bas».

dyst, dyz adv. 1. «plat, bas; droit; séparément»; 2. «un des jeux du jacquet». Dystinë-a f. «plaine, région basse, place». Me dystue (cheval)». Du turc düz-taban même sens.

dystabàn adj. «pied plat (aussi bien pour l'homme que pour le cheval)». Du turc düz-taban même sens.

dyshëk-u m. dishëk-u, du turc dōshek «matelas». Dyshekljik-u «armoire pour les matelas». Sous cette dernière forme ne se retrouve pas en turc.

dyshemë-ja f. «plancher en bois». En turc dōshemë même sens.

dyzën-i m. «joie, liesse; musique; accord musical». Du rad. turc düz, diz «ordre, harmonie; accord de musique; insinuation».

dyzme-ja f. Meyer l'explique «infidélité, trahison» du turc düzme. En turc düzme, comme dérivé du radic. d ü z signifie «insinuation, faux».

dyzhgyn adv. «en difficulté, en mauvaise posture». Du turc düshgün même sens.

